

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובכ"א

סעודה שלישית פרשת

וישב תשי"ד

חֲרַפַּת נָכַל אֶל תְּשִׁימֶנִּי

- ביאור דברי רש"י: ביקש יעקב 'לישב בשלחה', קפץ עליו רוגזו של יוסף • מדרש: בארץ 'מגורי' אביו, 'מגורי' אביו, שהיה יעקב מגייר גרים כיצחק • יוסף הוצרך לעבור כל הנסיונות והצער, ובכח זה שעמד בנסיון בסתר וזה לגדולה ונתרבה הכבוד שמים על ידו בגלוי • המוכות שבא על הצדיקים בעולם הזה והצרות על הרשעים הוא שלא יתחלל שם שמים • בן פרץ "עלי עין", דאצל יוסף ראו עין בעין גדולת וחיבות הצדיק גם בעולם הזה • מצות זכירת יציאת מצרים וקריעת ים סוף, כי אז ראו גדולתו של ישראל גם בעולם הזה • לקרב המתחילים בעבודת ה' צריך להיות שלוח אצל הצדיק • חיות דעת: חזקה דמה שביד האדם הוא שלו, הוא רק מחיים ולא לאחר מיתה • בזמן הגלות אומרים בפיהם ומאמינים הנחמות והבטחות דלעתיד •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק



יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראל לא יעשו עֲוֹלָה, וכבר נאמר וְאֵל תִּשְׁכַּח בְּאַהֲלֵיךָ עֲוֹלָה (איוב יא יד).

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה א' יאָרצייט רופט: 1-718-388-5519

39 מינוט) זייער קלאָר * * * *

לשון קדשו - קונטרס רטז

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16-1-914.2

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **#216**
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (ראַנערי): **#1700 845-366-2793**

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל כהנא הי"ו (בן ר' יודא)
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן יוסף נ"י
בן הר"ר אשר ראבב הי"ו

הר"ר ישראל שיף הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן וואלף נ"י
בן הר"ר יוסף אשר מייזעלס הי"ו

ברכת רבינו יחול על ראשם, וזכות לימוד תורה דרכים וזכות רביה"ק זי"ע יגן עליהם,
ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח המפואר ת"ח ובר אוריין, מחדש חידושים נפלאים, ירא
שמים מרבים, איש אמונה וגדיר לב, מחשובי תלמידי רביה"ק זי"ע

מוה"ר משה ז"ל פערלמוטער

ב"ר אברהם ע"ה

תלמיד מובהק למהר"ם בריסק זצ"ל, מח"ס כתב משה
נפטר יום ב' דחנוכה כ"ו כסלו תשנ"ט לפ"ק

הרה"ח הנכבד, השכים והעריב להנות בתורה,
גמל חסד בגופו וממונו, והרבה פעלים לתורה ולתעודה

רבי שלמה זלמן חיים ז"ל ליכטמאן

ב"ר יחזקאל ז"ל

עמד לימן רביה"ק זי"ע, ובמיוחד לשובת הקהלה והמוסדות בבארא פארק
נפטר כ"ב כסלו תשע"ב לפ"ק

הרה"ח, ירא שמים, נשא ונתן באמונה, וקבע עתים לתורה,
הסתופף בצל רביה"ק זי"ע כל שנותיו,

הר"ר סיני יהודה ז"ל גראם

ב"ר מובי צבי ז"ל

נפטר יום א' דחנוכה כ"ה כסלו תשנ"א לפ"ק

הרה"ח המהולל, שקדן בתורה וחסידות, מכובד על הבריות
נכון ונשוא פנים, עסק בגמילות חסדים, ועמד לעודה לתלמיד
הישיבה בעת הבחינות אצל רביה"ק זי"ע

הר"ר הילל יושע ז"ל קליין

ב"ר שלמה ז"ל

נפטר יום א' דחנוכה כ"ה כסלו תשע"ח לפ"ק



א

קושיית ודקדוקים בפרשת השבוע

קושיא א

קושיית האור החיים הק': כל הפסוק וַיָּשָׁב יַעֲקֹב הוּא לְכַאוּרָה מְיוֹתֵר, שִׁכְבָּר נֶאֱמַר וְאֵת בְּפֶרֶשֶׁת וַיִּשְׁלַח

וַיָּשָׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן.

א) דער אור החיים הקדוש פרעגט*, ס'איז דאָך איבעריג [כל פסוק זה, שהרי] ס'איז שוין געשטאַנען [אין] יענע וואַכעדיגע סדרה (וישלה לה, כז) אַז ער איז געקומען אַל יַעֲקֹב אָבִיו מִמָּרָא קְרִית הָאֲרָבָה הוּא חֲבֹרֹן אֲשֶׁר גַּר שָׁם אֲבִרָהִם וַיִּצְחָק, אַז יַעֲקֹב אֲבִינוּ איז געקומען צום פּאָטער.

ב

קושיא ב

להבין יתור אומרו בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו, שהרי כבר אמר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן

ב) דערנאָך [פרעגט ער], וואָס איז דער בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו, און בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, [שהוא כפל

הענין].

[ואין לומר דבא להודיע שהוא ארץ מגורי אביו, ווייל] וואָס דאָרף ער דערציילן אַז ס'איז "מְגוּרֵי אָבִיו", אַודאי ווייסט מען אַז ס'איז מְגוּרֵי אָבִיו, [דהא כבר נאמר בפרשת וישלה (שם) אֲשֶׁר גַּר שָׁם אֲבִרָהִם וַיִּצְחָק] ..

ג

תירוץ האור החיים הקדוש - על קושיא א-ב

הכתוב בא לומר דאף שהיה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שהובטח להנחין לו, היה מתנהג עצמו רק כְּנָעַן, ולא כתושב

דער אור החיים הקדוש זאגט² [לתרץ, דלכן אמר] בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו, [ווייל] דער פסוק ווייזט מיר אַז ער איז געווען אַזוי ווי אַ גֵר, אפילו אין אֶרֶץ כְּנָעַן וואָס ס'איז געווען די הֶבְטָחָה אַז מ'זאָל זיי געבן [להאבות הקדושים], פונדעסטוועגן האָט ער זיך געהאַלטן ווי אַ גֵר. [און] כאַטשיג ער האָט געזען די אַלופי עֶשָׂו, עֶשָׂו בְּהָר שְׁעִיר איז שוין געווען אַ מוֹשֵׁל, איז שוין געווען דאָרטן אַ תּוֹשֵׁב.

[כאַטשיג] מ'האָט עס 'אִים' געגעבן [ליעקב]. פונדעסטוועגן האָט ער זיך נישט געוואָלט האַלטן פֿאַר קיין תּוֹשֵׁב אין אֶרֶץ כְּנָעַן. ביז ס'איז נישט געקומען די צייט [להתקיים ההבטחה], דורך די גִּלְגֻלִּי סִבּוֹת וואָס יוסף הצדיק איז געקומען קיין מצרים, און נאָך יציאת מצרים און דערנאָך קבלת התורה [אחר כך ירשו בני ישראל את הארץ], אַזוי

* באור החיים הק' (לו, א) [בקושייתו]: וַיָּשָׁב יַעֲקֹב וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר פסוק זה, שהלא כבר אמר בפרשה הקודמת, וַיָּבֹא יַעֲקֹב וגו' היא חֲבֹרֹן אֲשֶׁר גַּר שָׁם אֲבִרָהִם וַיִּצְחָק, וכל עוד שלא יודיע הכתוב שִׁיָּצָא, יודע אני כי שם קָנָה וַיִּשְׁכְּתוּ. עוד צריך לדעת למה כפל לומר אֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו, בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. ואם לִיחַד המקום, היה לו לומר "בחֲבֹרֹן". ואם להודיע כי הוא אֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו, הלא כבר אמר בפרשה הקודמת אֲשֶׁר גַּר שָׁם אֲבִרָהִם וַיִּצְחָק וכו'.

² באור החיים הק' (שם) [בתיורו]: ואמר וַיָּשָׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו וגו', נחמין להודיע מדת טובו, שלא התנהג בארץ אלא כְּגֵרֹת, הגם שראה שְׁעֵשָׂו יָרֵשׁ יְרוּשָׁתו, והאדון דקדק לומר אליו שנתן לו בייחוד את הארץ, וכמו שפירשתי בפרשה הקודמת (וישלה שם, יב) בפסוק לֶךְ אֶתְנַנָּה, אף על פי כן לא עשה בו רושם, והיה מתגורר כְּגֵרֹת כמו שהיה אביו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, פירוש שהיה מתנהג בה כארץ לא לו, אלא אֶרֶץ כְּנָעַן.

או יאמר, הגם שהיה אֶרֶץ כְּנָעַן הניתנת לו מורשה, אף על פי כן היה 'גר' בה, עד שנתגלגלו הדברים על ידי תולדות יוסף, והוא אומרו (לו, ב) אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף וגו', ונמכר למצרים, וירדו אבותינו מצרים, והעלה אותם המבטיח לקיים הבטחתו אל הארץ, וירשו נחלתם.



ווי ס'איז געווען כסדר. [איז] ביז דערווייל איז ער געווען באַרץ "מגוריי" אַביו, אַזוי ווי 'אַ גר', אפילו גאַר באַרץ פֿנען [שהובטח לו].
אַזוי טייטשט דער אור החיים הקדוש.

ד

מה שעדיין קשה לתירוץ האור החיים הק' אבל לפי זה עדיין לא מיושב אומרו לשון "וישב" יעקב, דהוא לשון תושב ולא לשון גירודת דארץ מען פארשטיין וואָס איז דער "וישב", לפי זה העט געדארפט שטיין "ויגר".

ה

קושיא ג

ורש"י דורש בלשון "וישב" יעקב, ביקש יעקב 'לישב בשלחה', קפץ עליו רוגזו של יוסף וכו'.
רש"י זאָגט "וישב" יעקב, ביקש יעקב 'לישב בשלחה', קפץ עליו רוגזו של יוסף.
[צדיקים מבקשים לישב בשלחה, אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלחה בעולם הזה, עכ"ד].
[ובפשטות משמע שמאמר הקב"ה הוא בלשון בתמיה, וכן באומרו קפץ עליו רוגזו של יוסף, משמע בפשטות דע"ז לא היה לו שלחה].

ו

ועל זה הקשו, דהלא בודאי לא ביקש יעקב כן לצורך עולם הזה, אלא לצורך עבודת ה', ואם כן למה באמת לא יתמלא בקשתו
(ג) [אַבער] ס'איז ידוע די קשיא, אַז ס'איז טאַקע ביקש יעקב לישב בשלחה, [למה לא יתמלא בקשתו].
ער העט דען עפעס געוואָלט זיצן [בשלחה] בַּחַנָם, [והלא בודאי היה כוונתו לצורך עבודת ה', וכתיב] רָצוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה (תהלים קמה, יט).
וואָס איז די עבירה [אז] ער האָט געוואָלט האָבן שְׁלֹחַ, אַז דורכדעם איז קפץ עליו רוגזו של יוסף.

ז

קושיא ד

גם דקדקו דהיה לו לומר קפץ עליו "צערו" של יוסף, ולמה נקט לשון "רוגזו" של יוסף.
(ד) און פֿאַרוואָס שטייט נישט קפץ עליו "צערו" של יוסף, נאָר "רוגזו" של יוסף.

ח

קושיא ה

בלשון הכתוב באַרץ 'מגוריי' אַביו, דרשו במדרש 'מגוריי' אַביו, שהיה מגייר גרים כצחק
דער מדרש זאָגט, וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ 'מגוריי' אַביו, 'מגוריי' אַביו. אביו גייר גרים, והוא גייר גרים.

² בבראשית רבה (פר, ד): וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב וגו'. אברהם גיר גיורים, הדא הוא דכתיב (לך יב, ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרָי אִשְׁתּוֹ [וגו'] וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן. אמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זימרא, אם מתכנסין כל באי העולם לבראות אפילו יתוש אחד אינן יכולין, ואת אומר ואת הנפש אשר עשו בחרן. אלא אלו הגרים שגיר אותם אברהם, ולמה אמר עשו ולא אמר גירו, ללמדך שכל מי שהוא מקרב את הגר כאלו בראו. תאמר אברהם היה מגייר ושרה לא היתה מגיירת, תלמוד לומר ואת הנפש אשר עשו בחרן, אשר עשה אין כתיב כאן, אלא אשר עשו. אמר רבי חוניה, אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים, ומה תלמוד לומר אשר



זאגט ער מגוריי [נדרש בלשון] מגוריי.

ט

ויש להבין מה שייך ענין מה שגיר גרים, להמשך ענין הכתוב והכא

(ה) [ויש להבין] וואו קומט עפעס אהער די גרים.

ס'שטייט דאך [דא אד] וישב יעקב, אז ביקש יעקב לישב בשלוה, און [לפי פשוטו שטייט אד] ער איז געזעסן בארץ כנען בארץ מגוריי אביו. [איז] וואס דערציילט ער מיר אז דער פאטער האט מגיר געווען גרים, און 'ער' האט מגיר געווען גרים. וואו קומט דאס אהער.

,

קושיא ו

במדרש דורש תיבת כתנת פסים, "פס ים", דהיינו בקיעת הים. למה וישנאו אתו, כדי שיקרע הים לישראל. וצריך ביאור להבין שייכות ענין קריעת ים סוף לכאן

דער מדרש זאגט⁷ [בפסוק (זו, ג) ועשה לו] כתנת פסים, [דהוא מלשון] פס ים [דפירושו שנחלק הים].

[כתיב לכו וראו מפעלות אלהים] נורא עלילה על בני אדם, - דער מדרש רבה [וזאגט עס], - פסים כמו פס ים, [שנחלק הים].

למה וישנאו אתו [זו, ד], כדי שיקרע הים לישראל. פארדעם האבן זיי אים פיינט געהאט, כדי שיקרע הים לישראל.

(1) [וצריך ביאור להבין שנאת האחים ליוסף אל ענין קריעת ים סוף].

יא

הקדמה לישב הקושיות

ביאור דברי המדרש בפרשתן

בענין יוסף בבית האסורים, וחמא שר המשקים והאופים

בפסוק ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאפה, מכיאו המדרש ענין הפסוק חרפת נבל אל תשימני. רלא היו ראויין אומות העולם שיהיה בהם דווים וסכופים, או מצורעים, אלא כדי שלא יהיו מונים את ישראל ואומרים להם אתם אומה של דווים וסכופים, או של מצורעים

דער מדרש זאגט⁷ [אויפן פסוק] ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאפה לאדניהם [למלך מצרים] (מ, א), זאגט דער מדרש, זה שאמר הכתוב [תהלים לט, ט] מפל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני.

עשו, אלא מלמד שהיה אברהם אבינו מכניסן לתוך ביתו ומאכילן ומשקן ומקרבן ומכניסן תחת כנפי השכינה. יעקב גיר גיורים דכתיב ויאמר יעקב אל ביתו [וואל קל אשר עמו, הסרו את אלהי הנגר] וגו' ויתנו אל יעקב וגו' [וולא מסתבר שבבני ביתו היה אלהי הנגר, אלא אנשי נכר היו שנספחו על בית יעקב וגיירם והסיר מהם אלהי נכר (יפה תואר)]. ביצחק לא שמענו, והיכן שמענו, רבי יצחק ותאני לה משום רבי הושעיא רבה בשם ר' יהודה בר סימון, כאן כתיב וישב יעקב בארץ מגוריי אביו, מאי 'מגוריי' אביו.

⁷ בבראשית רבה (שם, ח): וישאל אהב את יוסף וגו' ועשה לו כתנת פסים וכו'. "פסים", רבי שמעון בן לקיש בשם רבי אלעזר בן עזריה, לכו וראו מפעלות אלקים [נורא עלילה על בני אדם] (תהלים סו, ה), וכתיב בתריה (שם, ו) הפך ים לבישה. למה וישנאו אתו, בשביל שיקרע הים לפניו. פסים, "פס ים" [שנחלק הים].

⁸ בבראשית רבה (פס, א): ויהי אחר הדברים האלה חטאו. מפל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני (תהלים לט, ט), רבי חמא בר חנינא ורבי שמואל בר חנמן, רבי חמא בר חנינא אמר, לא היו ראויין אומות העולם שיהיה בהם



זאָגט דער מדרש, לאַ היו ראויים אומות העולם להיות בהם דוויים וסכופים, אלא בשביל שלא יאמרו לישראל אומה של דוויים וסכופים אתם, [על שם] חרפת נבל אל תשימני, איבערדעם איז דאָ 'צווישן זיי אויך' אַזעלעכע דוויים וסכופים.

יב

אין אן אנדערן דרש ברענגט ער נאך, אַז אפילו נגעים העט גאָרנישט גיווען ראוי געווען ס'זאל זיין צווישן די אומות העולם, נאָר חרפת נבל אל תשימני.

יג

שוב וורשו על יוסף הצדיק, לפי ששט פוטיפר נתנה אותו בפיהם של כולם, לכן סיבב הקב"ה מעשה שר המשקים והאופים, כדי שלא ידברו מיוסף, על שם חרפת נבל אל תשימני דערנאָך פירט ער אויס, דבר אחר, מדבר ביוסף, מכל פשעי הצילני [חרפת נבל אל תשימני].

לפי שהרגילה [אשט פוטיפר את יוסף בפי כולם], ווייל מ'האָט געשמועסט די מעשה פון יוסף הצדיק, זי איז געווען הרגילה [אותו] בפיהם, - דעם ברענגט רש"י אויך, דעם לעצטע [דרש], - ווייל זי האָט הרגילה געוועזן די מעשה [בפיהם, לפי נוסח שלה ההפוך], האָט מען גערעדט דערפון. האָט הקדוש ברוך הוא געזאָגט 'לאָזן זיי זיך טרעפן זיך אן אנדערע מעשה', [פון] המִשְׁקָה והָאִפָּה, זאָלן זיי רעדן פון 'זיך', צווישן 'זיך', זאָלן זיי רעדן פון 'דעם' [משר המשקים והאופים], וועלן זיי אויפהערן צו רעדן פון 'דעם' [מיוסף הצדיק], וועלן זיי נישט רעדן, ולא יהיה בפיהם הצדיק. אַזוי זאָגט דער מדרש.

יד

ורש"י בתהלים על הפסוק חרפת נבל אל תשימני, מפרש גם כן כדברי המדרש, דקא על ענין הנגעים שיבואו גם עליהם דאָס זעלבע איז אין רש"י אויכעט, טאָקע דאָרט אין תהלים [אויפן פסוק] חרפת נבל אל תשימני, זאָגט רש"י, ער האָט מתפלל געווען הָבֵא גַם עָלֵינוּ נִגְעִים, [כדי] מ'זאל נישט זאָגן אַז 'נאָר ביי דיר'. [והכוונה בזה, כי] ער טייטשט מיט דעם דעם פסוק ווייטער (תהלים שם, יא), הִסֵּר מַעְלֵי נִגְעֶיךָ, [ולכן דרשו גם הפסוק חרפת נבל, על ענין הנגעים].

טו

ולכאורה הוא ענין פלא, שהאומות לא היו ראויים לזה מצד עצמם, אלא בכדי שלא יהיה חרפת נבל לישראל דאָס ענין איז אן ענין נפלא.

דוויים וסכופים [פירש"י: חולים ומעונים, לפי שהעולם הזה שלהן הוא], ולמה יש בהם דוויים וסכופים, אלא שלא יהיו מונים את ישראל ואומרים להם אומה של דוויים וסכופים אתם, על שם חרפת נבל אל תשימני. ורבי שמואל בר נחמן אמר, לא היו אומות העולם ראויים שיהיה בהם מַעְלָה חֲטִיטִים, ולמה יש בהם מַעְלָה חֲטִיטִים, אלא שלא יהיו מונים את ישראל ואומרים להם לא אומה של מַצֻּרְעִים אתם, על שם חרפת נבל אל תשימני. דבר אחר, מכל פשעי הצילני [חרפת נבל אל תשימני] וגו', זה יוסף. לפי שכתוב בו וַתִּקְרָא לְאִנְשֵׁי בֵּיתָהּ וְגו', נָתַן אוֹתוֹ בְּפִיהֶם שֶׁל כֻּלָּם, אמר הקב"ה, מוטב שיפנו 'אלו באלר', ואל יפנו לצדיק הזה. והוא דכתיב וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חֲטָאוּ וְגו'.

¹ ברש"י כאן (א, מ): אחר הדברים האלה. לפי 'שהרגילה' אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו, שיפנו אליהם ולא אליו. ועוד, שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם.

² ברש"י על תהלים (לט, ט): חרפת הנבל אל תשימני, הָבֵא גַם עָלֵינוּ נִגְעִים ומכאובות, שלא יוכל לומר לי אתם לוקים ואנו אין לנו לוקים. והתפלה הזאת גרמה להביא ייסורי חלאים עליהם.



ס'זעט אויס [גאָר אַז] ביי די אומות העולם איז גאָרנישט ראוי געווען ס'זאָלן זיין קיין דווייט וסכופים, און קיין מומים וחולים. [נאָר] דאָס גאנצע איז נאָר וועגן דעם, אַז מ'זאָל נישט זאָגן, ס'זאָל נישט זיין די חרפה פאר אידן.
[דאָס איז דאָך אַ פּלאַ, פאַרוואָס [בעצם איז] ביי זיי נישט [ראוי ס'זאָל זיין].

טז

אבל כבר פירשו בזה היפה תואר והנור הקודש, דלהאומות ראוי שיותן להם השכר בעולם הזה, והעונש רק לעולם הבא, כמדת הרשעים. משא"כ בישראל ראוי שיותן להם העונש בעולם הזה, והשכר לעולם הבא, כמדת הצדיקים.
דער יפה תואר און דער נזר הקודש^ט, זיי גיבן צו פארשטיין.
ווייל 'זיי' וואָס ס'איז [נך היא המדה] לטורדן מן העולם הבא, זיי גיט מען אַלעס אָפּ בעולם הזה, און זיי ווערן נטרד מעולם הבא אינגאנצן. ממילא העט מען זיי נישט געדארפט געבן קיין שום עונש אויף 'דער' וועלט, [שהרי המדה אצלם, כי] אַלעס גיט מען זיי אויף 'יענעם' עולם, די אַלע עונשים.
איבערדעם העט נישט ראוי געווען זיי זאָלן זיין דווייט וסכופים.

יז

[אָבער] ביי 'אידן' איז פאַרקערט. ווי ווייט מעגליך [באַצאָלט מען דעם עונש אויף דעם עולם, אַלעס] וואָס מ'גייט דורך [אויף דער וועלט], מ'איז מ'סר בעולם הזה, [כדי] אַז דערנאָך שפעטער בעולם הבא זאָלן זיי זוכה זיין לחיי העולם הבא^ט.

יח

אלא בכדי שלא יהיה חרפה על ישראל וחילול ה', לכן מסבב הקב"ה שגם אצלם יהיו דווייט וסכופים ומצורעים.
איבערדעם העט נישט ראוי געווען ביי די אומות העולם אַז ס'זאָל זיין אפילו דווייט וסכופים, נאָר מ'טוט עס נאָר וועגן דעם, וועגן די חרפה.
[כי סוף סוף] ביז דערווייל וועט מען דאָך זאָגן חלילה - די אומות העולם - זיי וועלן זאָגן אַז אידן זענען חלילה אַ פאַלק פון דווייט וסכופים, [כי אלמלי] אַז דאָס איז

^ח בנזר הקודש (פח, א): לא היו עכו"ם ראויים שיהיו בהם דווייט וסכופים. פירוש חולים ומצנים. פירש היפה תואר וזה לשונו, שהיה משלם להם בעולם הזה, לטורדן מעולם הבא, ולכן הם מוצלחים. וישראל המדוכאים ביסורין, למרק עוונותיהם, לנחול עולם הבא, וכדכתיב התם (תהלים שם, י) בתוכחות על עון יסרת איש. ומזה הטעם אמר גם כן רב שמואל בר נחמן שלא היה ראוי שיהיה בהם מעלה חסדים, מפני שהם כפרת עונות, כדאמר מר (ברכות ה:) כל מי שיש בו אחד מד' מראות נגעים הרי אלו מזבח כפרה, עכ"ל [היפה תואר].
ומאריך הנזר הקודש בבואורו, ובתוך הדברים כתב וז"ל: והא דמיתני הכא האי קרא דחרפת נבל אל תשימיני בענין ישראל ועכו"ם, לא נקט ליה אלא למליצת הלשון ולדוגמא בעלמא, דכמו שבא דוד שם בטענת חרפת נבל אל תשימיני מפני חילול שם שמים, הכי נמי שייך האי טעמא בענין ישראל, שאם לא היו אלא הם לבד דווייט וסכופים, אף כי באמת הוא לטובתם למרק מיעוט עונם בעולם הזה, הנה רשעי עכו"ם יכחישו זה ויאמרו כי אדרבא רוע אמונת ישראל גרם הדבר, ואין לך חילול שם שמים גדול מזה. אבל בהיות המדה שזה בכולם, אע"ג דבישראל איכא טפי, מכל מקום תו ליכא חרפת נבל כל כך, ויתלו הכל במקרה מערכת המזל. אבל באמת אין מזל לישראל (שבת דף קנז), אלא יסוריהם בהשגחה לכלות הפשע ולהתם חטאת (עי' דיאל ט, כד), דיסורין מכפרים בצירוף תשובה ומעשים טובים, וכדאיתא [בנמרא] יומא פרק יום כיפורים (דף פו.), ובעכו"ם הוא על פי מערכת המזל. אבל אי לאו האי טעמא דחרפת נבל מעולם לא היה מצב מערכת המזל עליהם לרעה בזה, מטעם הנ"ל. [ועיי"ש עור].

^ט וכמבואר כל זה בפסוק סוף פרשת ואתחנן (ד, ט-א): וידעת כי ה' אלקיך הוא האלקים, הקל הנאמן שמר הברית והתקדד לאהביו ולשמרי מצותיו לא לפי דור. ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו, לא יאחר לשנאו, אל פניו ושלם לו. ושמרת את המצוה ואת התקנים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם.
ופירש רש"י: ומשלם לשנאיו אל פניו. בחייו משלם לו גמולו הטוב, כדי להאבידו מן העולם הבא. - היום לעשותם. ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם.



נישטאָ צווישן די אומות איז דאָך זייער גרויס די חֲרָפָה [פון אידן]. איבערדעם איז ביי זיי' אויך דאָ דווייגס וסכופים.
[על כל פנים] אזוי זאגט דער מדרש.

יט

ואף שלכאורה היה עצה אחרת להסיר החרפת נבל, והוא שאדרבה גם בבני ישראל לא יהיו דווייגס וסכופים ומצורעים ס'איז עפעס אַ פֿלאַ, ס'העט דאָך בעסער געווען ווען ס'זאל נישט זיין צווישן אידן אויך נישט קיין דווייגס וסכופים, 'אזוי אַרומער' [על אופן זה] זאל מען מסיר זיין די חֲרָפָה, אז ס'זאל נישט זיין קיין צער צווישן אידן [אויך נישט].

כ

אבל צריך לומר דראתה חכמתו יתברך, דכן הוא לטובתם של ישראל, מפאת טעמים כמסוים ומפאת חשבון שכר עולם הבא, שיהיה בהם יסורים ונסיונות לפי צורך התיקונים נאָר זעט דאָך אַבער אויס, רָאָתָה חֲכָמָתוּ יתברך, ס'איז דאָ טעמים פאַרוואָס דאָס קען נישט זיין, עֲמָקוּ מַחְשָׁבוֹתָיו יתברך שְׁמוֹ.
און לעולם איז עס אַזוי [כדברי היפה תואר ונזר הקודש, אז ס'איז] מיטן חשבון פון עולם הבא [בגן עדן], מיט לעתיד לבוא [בביאת המשיח].
דער בורא כל עולמים זעט אַזוי [איין לטובת ישראל].
איבערדעם מוז ביי זיי' [שוין] אויך זיין דווייגס וסכופים.

כא

וכן בענין יוסף הצדיק, היה אפשר שיסבב הקב"ה שידעו כולם את האמת מיד בתחילה שהוא לא חמא, ושלא ידברו כלל מיוסף לגנאי, אלא אדרבה יתוודע מיד צדקתו וזכותו בזה די זעלבע זאך איז ביי יוסף הצדיק.
דער בורא עולם האָט דאָך געקענט פירן אז מ'זאל וויסן דעם אָמֶת, העט מען דאָך נישט געהאַט וואָס צו רעדן פון 'אים'.
[וואוּ היו יודעים כולם כי] אדרבה ס'איז דאָך געווען אַ גרויסער זָכוּת, אַ גרויסע קְדוּשָׁה, אַ מְסִירַת נֶפֶשׁ, אַ צְדָקוּת [מיוסף הצדיק, שעמד בנסיונו].
[אז כאַטש] דער בַּעַל דְּבַר הָאֵט זיך אַזוי פאַרלייגט, וואָס מ'קאָן גאַרנישט פאַרשטיין ווי ווייט, און ער האָט זיך מוסר נפש געווען..
ער איז דאָך געווען 'איינגעשטעלט' [בפרנסתו בתור עבד] דאָרטן ביי זיי", און ער האָט זיך מוסר נפש געווען.

איז דאָך גאָר פאַרקערט געווען, איז דאָס געווען אַ גרויסער שְׂבַח פאַר אים.
וואָרן ס'איז דאָך [באמת] אַ שְׂבַח, [והראיה] אין די תורה הקדושה [ויחי מט, כד] איז מען דאָך אים מְשַׁבַּח פאַר דעם אויף אייביג, מִשֶּׁם רָעָה אָבְן יִשְׂרָאֵל^כ, וְתִשָּׁב בְּאִיתָן קִשְׁתוֹ.

כב

ופוטיפר ואנשי ביתו ידעו האמת כמבואר במדרש, ורק לאנשי העולם הפכו האמת וסיפרו את המאורע באופן גנאי על יוסף [ובאמת ידעו פוטיפר ובני ביתו האין היה המעשה באמת, דאדרבה יוסף הוא שעמד בצדקן].

^י ראו לא היה מצטרף להיות כל המעשה של השר המשקים והאופים (וכדמסיק רבינו באות כה).

^א עיין באריכות במדרש רבה (נשא ו, י), על הפסוק ביום השמיני נשיא לגני מנשה גמליאל בן פדהצור.

^ב וכפרשי: ומשם עלה להיות רעה אבן ישראל, עקנן של ישראל, לשון אבן הראשה (זכרי' ד, ז), לשון מלכות.



[ווי] ס'שטייט דאך אין מדרש^י אז ער [פּוטיפּר] האָט דאָך אים געוואָלט הַרְגֵנען [ליוסף], נאָר אָסנת [בתו] האָט אים געזאָגט דעם אָמַת, זי האָט געזאָגט פאַרן פּאָטער דעם אָמַת אז ס'איז נישט אַזוי געווען [כמו שספירה אשתו. און] דורכדעם איז ער מְתַנַּחם געווען, און ער האָט אים נישט גע'הַרְגֵעט.
נאָר וועגן בּוֹשָׁה, ער האָט נישט געוואָלט מְבִיש זיין 'זי', האָט ער אים געשטעלט בְּבֵית הָאֲסוּרִים.

כג

און די אַנדערע בְּנֵי בֵּית, האָבן דאָך גאָר [גם מתחילה] געוואוסט דעם אָמַת. וואָרן מ'האָט דאָך איר געגעבן די עֲצָה [הבני בית, אז] זי זאָל 'אַזוי' זאָגן [באופן ההפוך], אַזוי שטייט דאָך אין מדרש^י.
מ'האָט דאָך איר געגעבן די עֲצָה [אז] זי זאָל אַזוי טענה'ן, כדי מ'זאָל אים געבן בְּבֵית הָאֲסוּרִים, [ווען] זי האָט געזען זי קען נישט אויספירן מיט אים.

כד

והרבה דרכים למקום, שגם אנשי העולם היו יכולין לידע את האמת מיד בתחילה, וכמו שנתוודע להם לבסוף עד שעלה יוסף לגדולה, ואמרו עליו הַנְּמָצָא כֹּה־אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ
און דער בורא כל עולמים האָט דאָך געהאַט דָּרְכִים [וויאזוי] מ'זאָל מַגְלָה זיין דעם אָמַת [מיד בתחילה, גם לשאר כל האנשים]. וואָרן דער סוף ווערט מען דאָך אַלעס געוואָר.
[ווי] דער סוף איז דאָך געווען [אז דער אמת] איז דאָך נִתְגַּלָּה געוואָרן דערנאָך, [און] ער איז דאָך עוֹלָה לְגִדּוּלָה געווען, איז דאָך [עס] נִתְגַּלָּה געוואָרן [לבסוף, און] דער בורא כל עולמים האָט געקאָנט פירן ס'זאָל [אויך פון] 'פריער' נִתְגַּלָּה ווערן דער אָמַת.

כה

זיי האָבן [צום סוף] געזאָגט הַנְּמָצָא כֹּה־אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ [מקץ מא, לח], דערנאָך איז דאָך נִתְגַּלָּה געוואָרן דאָס גרויסקייט [פון יוסף הצדיק]. נו האָט דאָך געקאָנט 'פריער' נִתְגַּלָּה ווערן דעם אָמַת.
העט מען דאָך נישט געדאַרפט טון די פעולה פונעם שר המַשְׁקִים מיטן שר האֲוִפִּים כְּדִי מ'זאָל פון דעם שמועסן, מ'זאָל דאָס אויפהערן צו שמועסן דערפון.

כו

ולכאורה היה עצה יותר טובה שידעו כולם את האמת גם בתחילה, ולא יצטרך לעבור את כל החרפה אפילו לפי שעה ווען מ'ווייסט דעם אָמַת [מתחילה] איז דאָך אַ בעסערע עֲצָה, [שהרי] אַזוי איז דעך דאָך געבליבן די חֲרָפָה [דערווייל, נאָר] מ'האָט נאָר נישט 'אַזויפיל' גערעדט דערפון, מ'האָט גערעדט פון 'עפעס אַנדערש', אָבער די חֲרָפָה איז דאָך געבליבן, און ווען מ'איז מַגְלָה דעם אָמַת [מתחילה] איז מען דאָך 'אינגאנצן' מִסִּיר די חֲרָפָה.

^י בילקוט שמעוני (רמז קמו) בשם מדרש אבכיר: אותו היום הלכו כולם לעבודה זרה, והיא עשתה עצמה חולה. כיון שחזרו, הלכו חברותיה לבקרה, אמרו לה מה לך שפניך כן, סיפרה להן 'כל המאורע'. אמרו לה אין לך תקנה אלא אמור לבעליך 'כך וכך' [להפוך המעשה], ויחבשנו בבית האסורין. אמרה להן, בבקשה מכן שתאמרנה כל אחת ואחת [לבעליהן] שאף לָכֵן תבע, וְעָשׂוּ כן. ונכנסו כל השרים לחצירו של פוטיפר וסיפרו לו, רצה להרגו. אמרה ליה אל תהרגנו ותאבד מעותיך, אלא תחבשנו. אפילו כן רצה להרגו, עד שבאת אסנת בסתר אל פוטיפרע, ונשבעה לו וסיפרה הָאֲמַת. אמר לה [הקב"ה] חיך הוואיל ואתָ לומדת עליו זכות, שבטים שאני מעמיד ממנו, על ידך הם באים. ויש אומרים בת דינה היתה, אלא שגידלה פוטיפרע.

^י כמבואר בדברי הילקוט שמעוני דלעיל. ועיי' מה שהאר"ך רבינו בזה לאחר השבת, בהדרוש של כ"א כסלו תשי"ד [לשון קדשו קונטרס טו] - [יום כ"א כסלו חל בשנת תשי"ד באותו שבת וישב, והסודות הודאה היה במוצאי שבת].

כז

אבל צריך לומר, שראתה חכמתו יתברך שכן הוא למוכותו של יוסף, שמתחילה יעבור את כל החרפה, ואת כל הנסיונות והצרות, עד שלבסוף יתודע גודל צדקתו וקדושתו. ולכן הוצרך מתחילה שיסבבו מן השמים מעשה שר המשקים והאופים, שעכ"פ בינתים לא ידברו כל כך מוסף הצדיק ומהבלבול של אשת פוטיפר עליו

נאָר זעט אויס, אַז דאָס איז נישט געווען די צייט, ער האָט געדאַרפֿט "דאָס אויכעט" איבערצוקומען.

[קען זיין, ווייל] ער האָט געדאַרפֿט דערנאָך עולה לגדולה זיין, [ולזה היה נצרך לעבור גם צער זה] צו דער יְשׁוּעָה.

יהיה איך שיהיה, ער האָט דאָס געדאַרפֿט דורכגיין, אַזוי ווי ער האָט געדאַרפֿט דורכגיין די אַלע נְסִיוֹנוֹת מיט די אַלע צָרוֹת, [ווייל] דאָס האָט אויסגעפעלט צום תִּיקוּן. [איבערדעם] האָט מען דאָס נישט געקענט מִסִּיר זיין [מיד בתחילה], האָט מען אַזויפֿיל געטון כאָטש [אז] מ'האָט זיי פֿאַרשמועסט גאָר מיט אַנדערע זאַכן, מיטן שַׁר הַמִּשְׁקִים און שַׁר הָאֹפִים, [כענין הפסוק] חֲרַפְתָּ נָכַל אֶל תְּשִׁימִנִי.

כח

ומוה יכולין ללמוד על כל המצב של עֲמִידַת הָעוֹלָם, עד כמה צריכין לעבור כל הנסיונות מתחילה

זעט מען עד הֵיכָן הַדְּבָרִים מְגִיעִים.

די [גאנצע] עֲמִידַת הָעוֹלָם איז דאָךְ לְמַעַלָּה מִהַשְׁגָּה אֲנוּשִׁית, ווי ווייט די נְסִיוֹנוֹת [דארפן זיין].

כט

והנה לעולם גם כמה שמסבב הקב"ה להסיר החרפת נבל, לכאורה מלבד מעם "החרפה" שבוזה היה ראוי לסבב עצות נגד זה ממעם "קושי הנסיונות" עצמן, שלא יהיה קשה כל כך

לעולם [מלבד החרפה השייך בזה] איז דאָךְ גאָר גרויסע נְסִיוֹנוֹת אויכעט, [וואָס] מִי יוכל לַעֲמֹד בְּאַלָּה^ט, אַז מ'זעט חלילה [ביי אידן] ס'איז דווייט וסְכּוּפִים, און צווישן די אומות איז נישטאָ קיין דווייט וסְכּוּפִים. ס'קאָן דאָךְ נישט יעדער עוֹמֵד זיין דעם נְסִיוֹן. [ואם כן לכאורה למה הוצרכו לטעם החרפה].

ל

אבל כנראה שעבור "הנסיונות" אדרבה יש מובה בכל זה, ורק משום החרפה ומשום "חילול השם", צריכין לתת עצות נגד זה [והוא ביוסף ע"י מעשה שר המשקים והאופים, וב ישראל ע"י שגם באומות ישנם דוויים וסכופים ומצורעים]

[נאָר] זעט דאָךְ אויס, אויף דעם אַלעמען האָט מען נישט געקוקט, [כי בהנסיונות יש בעצם טובה גדולה לצורך התיקון, נאָר] מ'האָט נאָר נישט געוואָלט האָבן דעם "חילול השם", די חֲרָפָה בְּגוֹיִם, [וכמאמר הכתוב] חֲרַפְתָּ נָכַל אֶל תְּשִׁימִנִי, מְכַל פִּשְׁעֵי הַצִּילָנִי וְלִחְרַפְתָּ נָכַל אֶל תְּשִׁימִנִי, וועגן די חֲרָפָה, [שלא יתחלל כבוד שמו יתברך בין העמים].

לא

ועל דרך שאמר הכתוב בפרשת האינו, דמשום חילול השם לא יהיה כליון גמור ח"ו בעונשים מבהילים. וכן כתוב ביחזקאל וְאַעֲשֶׂה לְמַעַן שְׁמוֹ, לְבִלְתִּי הִחַל בְּגוֹיִם

אַזוי ווי דער פסוק זאָגט^ט לִילִי כַּעַס אויב אָגור פֿון יִנְכָרוּ צְרִימוֹ, פֿון יאֲמָרוּ יִדְנוּ רָמָה וְלֹא ה' פֿעַל כָּל זֹאת.

^ט מלשון רש"י בפרשת נצבים (כט, יב).



[וכן כתיב (יחזקאל כ, ט יד כב) נָאעַשׂ] לְמַעַן שְׁמִי, לְבִלְתִּי הַחֵל שְׁמִי בְּגוֹיִם. וועגן חילול כבודו יתברך שמו.

לב

הסוף יהיה שיבא עוד זמן הגאולה, שאז יסיר הקב"ה את חרפת עמו לגמרי, ויתרומם קרן ישראל. [וכמו שהיה ביוסף הצדיק 'שלכסוף' נתרומם קרנו למעלה ראש]

און ווען ס'וועט קומען אַ צייט, ווען ס'וועט זיין דער רצון הבורא ברוך הוא און אידן וועלן געהאלפן ווערן, וועט זיין יסיר 'חַרְפַּת עַמּוֹ', און אידן וועלן ניצול ווערן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה, [דעמאלטס] וועט מען בשלימות מסיר זיין די 'חַרְפָּה' [באופן שיהיה אך טוב לישראל, וכמו שהיה אצל יוסף הצדיק "לבסוף"].

לג

ישוב הקנישיות

ישוב קושיא א-ב, וקושיא ה

יעקב אבינו רצה להמשיך גרים אל הקדושה, וכשראה שהאומות אין ראויים להיות דוויים וסכופים רק ישראל, וזה יגדיל הנסיונות ויהיה קשה להמשיך רבים אל הקדושה, לזה ביקש יעקב לישב בשלוה בעולם הזה, בכדי להסיר החרפת נבל ע"י האופן האחר, שגם לישראל יהיה אך טוב וחסד, ויהא ניכר לעין כל את גדולת וחשיבות הצדיקים דאָס קאָן זיין דער פֿשט [בכוונתו והמשך הפסוק וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב (קושיא א-ב), ובשייכות ענין הגרים לכאן (קושיא ה)].

[דמה שדרשו וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב, כי] ביקש יעקב לישב בשלוה, [הכוונה שרצה יעקב לגייר גרים, וכמו שדרשו בלשון הפסוק] בְּאֶרֶץ 'מְגוּרֵי' אָבִיו, [מְגוּרֵי אָבִיו].

^{טו} בפרשת האזינו (כו, כט): אֲמַרְתִּי אֶפְאִיָּהֶם אֲשִׁבִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָר. לולי כַּעַס אוֹיֵב אֲגוּר, פֶּן יִנְכְּרוּ צָרִימוּ, פֶּן יֵאָמְרוּ יִדְנֹוּ רָמָה וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת. כי גוי אבד עצות הָמָה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה. לו חֲכָמוּ יִשְׁכִּילוּ זֹאת וגו'. ופירש רש"י: לולי כַּעַס אוֹיֵב אֲגוּר. אם לא שכעס אוֹיֵב כְּנוֹס עליהם להשחיתם, ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו, ולא יתלה הגדולה בי. וזהו שנאמר פֶּן יִנְכְּרוּ צָרִימוּ, ינכרו הדבר לתלות גבורתו בעבודת כוכבים שאין הגדולה שלו. פֶּן יֵאָמְרוּ יִדְנֹוּ רָמָה וגו'. כי אותו גוי, אבד עצות הָמָה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה. שאילו היו חכמים, וִשְׁכִּילוּ זֹאת, אִיכָּה יִרְדֹּף וגו'.

וכתב שם ברמב"ן: אֲשִׁבִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָר. גלותנו בין העמים אנחנו יהודה ובנימין, שאין לנו זכר בעמים ולא נחשב לעם ואומה כלל. והנה יאמר הכתוב, כי היה במדת הדין להיותנו כן בגלות לעולם, לולי כַּעַס אוֹיֵב. ויורה זה, כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות, ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו, כענין שאמר ביהזקאל (כ, מא מד) וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נִפְצָתָם בֵּין נִגְדָשְׁתִּי בָכֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם, וידעתם כי אֵין ה' פֶּעֶשְׁתִּי אֹתָם לְמַעַן שְׁמִי לֹא כְדֹרֵיכֶם הִרְעִים וְכַעֲלִילוּתֵיכֶם הִנְשָׁחֲתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וכן נאמר עוד (שם, ט) נָאעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וגו'. ולכך הזכיר משה בתפלתו (שלה יד, טו) וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שְׁמִעָךְ לֵאמֹר וגו', והשי"ת הודה לו בזה (שם, כ) וַיֹּאמֶר ה' סִלְּחֵתִּי כְּדִבְרְךָ.

והטעם בטענה הזאת, איננו כרוצה להראות כחו בין שונאיו. כי כל הגוים כאן נגדו מאַפָּס וְתָהוּ נִחְשְׁבוּ לוֹ (ישעי' מ, יז), אבל ה' ברא את האדם בתחתונים, שיכיר את בוראו ויודה לשמו, וְשֵׁם הַרְשׁוֹת בִּידוֹ לַהֲרַע אוֹ לַהֲטִיב, וכאשר חטאו ברכזנם וכפרו בו כולם, לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלקי האלהים ואדוני האדונים, ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יספור עוד בהם. ואם אדם יזכיר כן, יחשבו כי היה כח מכחות המזלות והכוכבים וחלף ועבר. והנה תהיה כוונת הבריהא באדם בטלה לגמרי, שלא ישאר בהם יודע את בוראו רק כמעט לפניו, ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריהא העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים. וזה טעם כי יִדֵּין ה' עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְּנֵם (האזינו שם, לו), שיזכור ה' ברחמים כי הם עַמּוֹ מאז, ויזכור כי הם עֲבָדָיו, שעמדו לו בגלותם כעבדים, לסבול הצרות והשעבוד וכו'.

^{טז} כנבואת ישעי' (כה, ה-ו): בַּלֵּעַ הַמָּוֶת לִצְלַח וּמָחָד ה' אֱלֹקִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פְּנֵי וְחִרְפַּת עַמּוֹ יִסִּיר מֵעַל כָּל הָאֶרֶץ כי ה' דבר. וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא הִנֵּה אֲלָקֵינוּ זֶה קִינֵנוּ לוֹ וַיּוֹשִׁיעֵנוּ זֶה ה' קִינֵנוּ לוֹ נִגִּילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעָתוֹ.



ער האָט דאָ געוואָלט מגייר זיין גרים, [זיי] צוציען צו די קדושה, להרחיב גבול הקדושה.

לד

[און] ער האָט 'דאָס' געזען [מה שמבואר במדרש דלעיל] אַז ראַוים הָם די גוים ס'זאָל גאַרנישט זיין קיין דווייגס וסכופים, [און] ער האָט געזען וואָס אידן מאַכן דורך, האָט ער אַ קוק געגעבן [דאס יהיה כן רק בישראל ולא באומות, אם כן] וויאָזוי וועט מען קאַנען צוציען גרים, צוציען צו דער קדושה. ס'איז גאַרנישט מעגליך געווען, [אויב] אַז ביי 'זיי' איז נישטאָ [קיין יסורים].

איבערדעם האָט ער געזוכט 'דעם' פאַל [להסיר חרפת נבל 'באופן זה' הטוב, שגם בישראל לא יהיו יסורין ועצר, נאָר] אַז מ'דאַרף זיצן בַּשְׁלֹה [גם בעולם הזה, אף אצל בני ישראל, כדי שיוכלו להמשיך הרבים לגבול הקדושה].

לה

וזהו ביאור המשך הפסוק, "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב, וַיֵּשֶׁב שְׂפֵירָא רִש"י ביקש יעקב 'לישב בשלוה'. ולפרש הטעם שביקש כאן, אמר הכתוב בַּאֲרָץ "מְנוּחָה" אָבִיו, לפי שרצה לגייר גרים כמו שגיר אביו, וכדרשת המדרש "מנוח" אביו זאָגט ער [בפסוק] "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב, זאָגט רש"י [דפירושו כי] ביקש יעקב 'לישב בשלוה'. זאָגט ער [ווייטער דער פסוק], פאַרוואָס, [והלא] ער האָט דאָך נישט געמיינט קיין 'עולם הזה', יעקב אבינו. ער איז דאָך געווען 'אויסגעטון' פון 'דעם עולם', ער האָט נאָר געזוכט דעם רַצוֹן הַבוֹרָא ברוך הוא, וואָס האָט ער געזוכט שְׁלֹה [בעולם הזה, אם לא לצורך עבודת ה'].

זאָגט ער פאַרוואָס, ווייל בַּאֲרָץ "מְנוּחָה" אָבִיו, ווייל ער האָט מגייר געווען גרים, ער האָט צוגעצויגן אידן, [והיה דואג] וויאָזוי וועט ער קאַנען צוציען [אם הנסינות גדולים כל כך, ועל זה הוא שביקש שהצדיקים ישבו בשלוה בעולם זה, כי אז לא יהיו הנסינות גדולים כל כך].

(המשך ביאור הפסוק, באות לט)

לו

הייבט לב מפרש הפסוק לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְגו' וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' וְגו' לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אֲבֹרָהָם אֶת אֲשֶׁר דָּבַר עָלָיו. דלכאורה קשה וכי עשה אברהם אביו על מנת לקבל פרס ס'שטייט אין ייטב פנים^י, און אין ייטב לב^י, [בביאור הפסוק] (וירא יח, יט) כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְגו' וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לְעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אֲבֹרָהָם אֶת אֲשֶׁר דָּבַר עָלָיו.

^י בייטב פנים לשבת שובה (אות לא): וזהו שאמרו חכמים (יומא דף כד) 'וְעִבְדֵּתֶם' (קרח יח, ט), 'עבודה תמה' שאין אחריה עבודה, היינו עבודה השְׁלֵמָה, מאהבתו ויראתו הרוממות וכו'. אמנם זה ליחיד בפני עצמו, אבל למי שרוצה להכניס רבים תחת כנפי השכינה, צריך לעורר לבבם לתשובה מכח יראת עונש ושכר. וכמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות תשובה, וז"ל בהלכה א': אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמה כדי שאקבל הברכות או שאזכה לעולם הבא, ואפרוש מן העבירות כדי שאנצל מן הקלות, אין ראוי לעבוד ה' על דרך זה, שהעובד על דרך זה עובד מיראה, ואינה מעלת החכמים. ואין עובדים על דרך זה אלא עמי הארץ וכו'. ושם בהלכה ה': אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, לפיכך כשמלמדין את הקטנים ועמי הארץ, אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרכב דעתן ויעבדהו מאהבה, עכ"ל.

והיינו דכתיב גבי אברהם כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְגו' וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' וְגו' לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אֲבֹרָהָם אֶת אֲשֶׁר דָּבַר עָלָיו. אף שאברהם בעצמותו עבד מאהבה, כדכתיב (ישעי' מא, ח) אֲבֹרָהָם



לכאורה, - ער זאגט ארויס זיי זאלן דורך דעם אָפּהיטן, לִמְעַן הָבִיא ה' עַל אֲבָרָהֶם, - ס'הייט דאָךְ עַל מִנַּת לִקְבֵּל פֶּרֶס, [און] ס'שטייט דאָךְ (אבות א, ג) אַל תִּהְיוּ כַעֲבָדִים הַמְּשַׁמְשִׁים אֶת הָרֵב עַל מִנַּת לִקְבֵּל פֶּרֶס, און אברהם אבינו איז דאָךְ שוין געווען העכער די בחינה, ער האָט אָדאָי נישט געטון עַל מִנַּת לִקְבֵּל פֶּרֶס.

לז

אמנם ביאור הענין, דמבואר ברמב"ם דכשמתכנין את הקטנים יש לחנכם לקיים תורה ומצות עבור שכן, ושלא לשמה, עד שאח"כ תתברר דעתן להבין גודל מעלת עבודת ה', ויבואו לעבוד לשמה בלבד

נאָר דער רמב"ם זאָגט, כשמתכנין את הקטנים איז מען זיי מְחַנֵּךְ מיט שָׂכָר, און מ'זאָגט זיי צו אַז מ'וועט האָבן שָׂכָר. אָבער שפּעטער ווען מ'איז שוין 'אין דערינען'

אָהֲבִי, עס כל זה לא כשצוה לבניו וביתו, ציום לִמְעַן הָבִיא וגו', שזה בשביל קבלת פרס, כדי להרגילם לעבודה, עד שיבואו לעבוד מאהבה עבודה תמה ושלמה. - ובספר ייטב לב פרשת שופטים (הוצתק להלן בסמוך) פירשתי בזה הא דכתיב במלך וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו וכו' [עיי"ש עור].

[ועיין עוד ענין זה בקצרה, בייטב פנים ל"ג מדות (אות מב), לחג הסוכות (אות א), לליל ב' דסוכות (אות יח), לשמיני עצרת (אות ו)].

י"ב בייטב לב פרשת שופטים: וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לִמְעַן יִלְמַד לִירְאָה וגו' (דברים יז, יט-כ). כי הנה כתיב (ואתחנן ו, ה) וְהָיְתָה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, ואמרו חז"ל (ספרי ואתחנן, פסקא לב) אָהֲבֵהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת, כי זה דרך אוהב את המלך, להתאמץ בכל עוז להכניס בני אדם תחת עול מלכותו, ללמדם לירא מפניו ולשמור ולעשות רצונו. וזה מדרשו של אברהם אבינו שנקרא אֲבָרָהֶם אָהֲבִי, שהכניס רבים תחת כנפי השכינה, וכדכתיב כי יִדְעִיתִי לִמְעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנָיו וְאֶת בִּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' וגו' לִמְעַן הָבִיא ה' עַל אֲבָרָהֶם וגו'. ולכאורה נראה שזה עבודה פחותה, עַל מִנַּת לִקְבֵּל פֶּרֶס.

אבל הענין מבואר בספרים הקדושים, כי אברהם בעצמותו עבד מאהבה ויראת רוממותו יתעלה, ולפי מדרגתו היה גבוה מכל עם, מרוב דבקותו בה' אלקיו, ולא היה באפשרי לו לְקַבֵּל הרחוקים ופחותי ערך אל עבודתו יתברך בלתי על ידי שהשפיל עצמו ממדרגתו למדרגה פחותה לפי ערכו, שהיה מעורר לבבם לעבודת ה' מכת אהבת שכן ויראת עונש. אחר זה העלה אותם מעלה מעלה, ללמדם אהבה ויראת רוממותו יתעלה. וכמו שכתב הרמב"ם סוף הלכות תשובה (י, ה) אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך וכו', לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים ועמי הארץ אין מלמדין אותם אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שָׂכָר, עד שתתברר דעתם וישיגוהו וידעוהו ויעבדו מאהבה, ע"כ. וזהו שאמר הכתוב כי יִדְעִיתִי לִמְעַן משפיל עצמו מבחינתו הרמה, אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנָיו וגו' וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' וגו' [למען הָבִיא וגו'], דהיינו בשביל קבלת פרס, והפכו יראת העונש. וזה עצמו מה שאמרנו ז"ל, 'לעולם', כלומר 'בשביל העולם', לְקַבֵּל עַל עֲבֹדָתוֹ יתברך שמו, יעסוק אדם בתורה ומצות אפילו שלא לשמה, לחנכן בזה. שמתוך שלא לשמה בא לשמה, רצו לומר שמתוך שמלמדין בשביל שָׂכָר ועונש הנקרא שלא לשמה, בזה עצמו הוא בא לשמה, שכוונתו בזה לשם ה'. (ולא מלבי אני אומר פירוש זה, אלא שכך הביא המאור עינים שם (בישמה לב, ליקוטים, מס' פסחים סוף ד"ה אמר ר"י) פירוש מאמרם ז"ל [הנזכר] בשם רבו ז"ל [המגיד ממעזיטש], אך בשינוי קצת, עיין שם).

וזהו שאמר הכתוב כאן וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו, רצה לומר שעם היותו בעצמותו לומד לשמה, עס כל זה כָּל יְמֵי חַיָּיו יֵהָא גַם בבחינת קוֹרָא מְקָרָא בשביל לקבל שָׂכָר, וכנזכר לעיל, למען יִלְמַד, קרי ביה יִלְמַד, רצה לומר לזולתו, לִירְאָה אֶת ה'. וכמו שדרשו רבותינו בחגיגה (ג, ג) לִמְעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ (וילך לא, יב) קרי ביה יִלְמְדוּ. ועל זה אמר לְבִלְתִּי רוּם לְכַבּוֹ מֵאֲחֵיו, שלא יהא לבבו העובד מאהבה רום משאחיו ולא יוכל לקרבה, וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמַּעֲצָה לְמִן וְשִׁמְאֵל, כלומר שלא יסור מן המצוה בחינת שָׂכָר ועונש המכונה ימין ושמאל, לִמְעַן יֵאָרֶךְ יָמֵים עַל מַמְלַכְתּוֹ וגו', שעל ידי שמלמד לבניו ואחריו ולאחרים, יאריך ימים.

וכמו שפירש החתם סופר (בפתיחה לחלק יורה דעה ד"ה וזה נראה) [בדברי הכתוב] (תבוא כת, ט-יא) יִקְיָמָה ה' לוֹ לְעַם קְדוֹשׁ וגו' וְרָאוּ וגו', ואם כן כבר חתמו ימך כי קניית שלמות נפשך הראוי, וימי הזקנה לכאורה אך למותר, ועם כל זה והוֹתָרָךְ ה' לְטוֹכָהּ בְּפָרִי בִטָּן, רצה לומר שיותיך לטובה בעולם הזה בשביל פרי בטן, ללמדם דרך ה'.

[ועיין עוד ענין זה בקצרה בייטב לב פרשת נח (ד"ה א"י צדיק תמים)].

ב' ברמב"ם הלכות תשובה (י, ה). והובא לשונו לעיל בתוך דברי הייטב פנים והייטב לב.

ועיין מה שהאריך הרמב"ם בפירוש המשניות סנהדרין (י, א. א. ד"ה וכת חמישיה) בביאור ענין זה ז"ל: ואתה המעניין בספר זה, תבין זה הַמְשָׁל שאני מְשַׁלֵּל לך, ואז תכין לִבְךָ ותשמע דברי בכל זה. שים בדעתך, כי נער קטן הביאורו אצל המלמד ללמדו תורה, וזהו הטוב הגדול לו לענין מה ששיג מן השלימות, אלא שהוא למיעוט שְׁנֵי וחולשת שכלו אינו מביין מעלת אותו הטוב, ולא מביין שגיעתו בשבילו מן השלימות, ולפיכך



[בעבודת ה' יתברך], דארף מען ליב האָבן די תורה און דעם אַמֶּת "ווייל ס'איז אַמֶּת",
 "ווייל ס'איז גוט" [אזוי צו טון], און נישט בשביל קבלת פרס.

לח

ולזה אמר הכתוב לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְגו', דבשעת התחלת העבודה כשבא לחנך את בניו, או הוא
 מחנכם על אופן זה, כִּי וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' וְגו' לְמַעַן הֵבִיא ה' עַל אֲבָרְהָם, דהיינו על מנת לקבל פרס

איבערדעם זאָגט ער, לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, [ווען] ער איז
 מְדַרְיָךְ די קינדער, מחנכין את הקטנים, זאָגט ער זיי וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' וְגו' לְמַעַן הֵבִיא
 ה' עַל אֲבָרְהָם, מיט 'דעם' איז ער זיי 'מִחְנֶנֶךְ', מיט דעם לְמַעַן הֵבִיא ה' עַל אֲבָרְהָם.

אַבער ווען מ'איז שוין טאַקע 'דערינען', ברויך מען היטן די תורה הקדושה וועגן
 "אהבת הבורא" ברויך הוא, מיט "הַשְׁתַּקְקוּת" [אל קרבת אלקים], 'שלא' על מנת לקבל
 פרס. [עד כאן דברי הייטב לב].

בהכרח יצטרך המלמד שהוא יותר שלם ממנו, שירזו אותו על הלימוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות
 שנותיו, ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים או תאנים, ואתן לך מעט דבש, ובוה הוא קורא ומשתדל, לא לעצם
 הקריאה, לפי שאינו יודע מעלתה, אלא כדי שיתנו לו אותו המאכל, ואכילת אותן המגדים אצלו יקר בעיניו מן
 הקריאה, וטוב הרבה בלא ספק, ולפיכך חושב הלימוד עמל ויגיעה, והוא עמל בו כדי שיגיע לו באותו עמל
 התכלית האהוב אצלו, והוא אגוז אחד או חתיכה דבש. וכשיגדיל ויחזיק שכלו ויקל בעיניו אותו הדבר שהיה
 אצלו נכבד מלפנים, וחזר לאהוב זולתו, יזרזו אותו ויעוררו תאוותו בו מאותו הדבר החמוד לו, ויאמר לו
 מלמדו קרא ואקח לך מנעלים יפים או בגדים חמודים, ובוה ישתדל לקרא, לא לעצם הלימוד אלא לאותו
 המלבוש, והבגד ההוא נכבד בעיניו מן התורה, והוא אצלו תכלית קריאתו. וכאשר יהיה שלם בשכלו יותר
 ויתבזה בעיניו זה הדבר גם כן, ישים נפשו למה שהוא גדול מזה, ואז יאמר לו רבו למוד פרשה זו או פרק זה
 ואתן לך דינר אחד או ב' דינרין, ובכך הוא קורא ומשתדל ליקח אותו הממון, ואותו הממון אצלו נכבד מן
 הלימוד, לפי שתכלית הלימוד אצלו הוא שיקח הזהב שהבטיחוהו בו. וכשיהיה דעתו גדול ונקלה בעיניו זה
 השיעור וידע שזה דבר נקל, יתאזה למה שהוא נכבד מזה, ויאמר לו רבו למוד כדי שתהיה ראש ודיין ויכבדוך
 בני אדם ויקומו מפניך כגון פלוני ופלוגי, והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלה זו, ותהיה התכלית אצלו
 מכבוד שיכבדו אותו בני אדם וינשאווה וישבחו אותו.

וכל זה מגונה, ואמנם יצטרך למיעוט שכל אדם שישם תכלית החכמה דבר אחר זולתי החכמה, ויאמר
 לאיזה דבר נלמד אלא כדי שנשיג בו זה הכבוד, וזה הוללות על האמת, ועל לימוד כזה אומרים חכמים "שלא
 לשמה", כלומר שיעשה המצות וילמוד וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו אלא בשביל דבר אחר, והזהירו
 החכמים על זה ואמרו (אבות ד, ה) לא תעשה עטרה להתגדל בהם ולא קרדוס לחפור בהם, והם רומזין למה
 שביארתי לך, שאין לשום תכלית החכמה לא לקבל כבוד מבני אדם ולא להרויח ממון, ולא יתעסק בתורת ה'
 יתברך להתפרנס בה, ולא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד, וכן אין תכלית האמת אלא
 שידע שהוא אמת והתורה אמת ותכלית ידיעתה לעשותה.

ואסור לאדם השלם שיאמר כשעשה אלה המצות שהם המדות טובות ואתרחק מן העבירות שהם המדות
 הרעות שצוה השלם שלא לעשותה, מה הוא הגמול שאקבל על זה, לפי שזה כמו מה שיאמר הנער כשאני
 קורא זה מה יתנו לי, והם אומרים לו דבר פלוני, לפי שכשאנו רואים מיעוט שכלו שאינו מבין זה השיעור והוא
 מבקש לתכלית תכלית אחר, אנו משיבים לו כסכלותו, כמו שנאמר (משלי כו, ה) עֵנֶה כְּסִיל כְּאֹהֶלְתוֹ, וכבר הזהירו
 חכמים על זה גם כן, כלומר שלא ישים האדם תכלית עבודת השי"ת ועשיית המצוה בשביל דבר מן הדברים,
 והוא מה שאמר האיש השלם המשיג אמינות העניינים אנטויגנס איש סוכו, אמר (אבות א, ג) אל תהיו כעבדים
 המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס. ואמנם
 רצה לומר בזה, שיאמין באמת לעצם האמת וזהו הענין שקוראים אותו עובד מאהבה, ואמרו ז"ל (עבודה זרה ט.)
 בְּמִצְוֹתָיו חֶפֶץ מֵאֵד (תהלים קיב, א), אמר רבי אליעזר בְּמִצְוֹתָיו ולא בשכר מצותיו וכו'. וגדול מזה מה שאמר
 בספרי (עקב, ה) שמה תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רב, בשביל שאקבל שכר
 לעולם הבא, תלמוד לומר (דברים יט, ט) לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, כל שאדם עושים לא תעשו אלא מאהבה.
 הנה התבאר לך זה הענין, ונתבאר שהוא כוונת התורה ויסוד כוונת החכמים ע"ה, ואין מעלים עיניו מזה
 אלא אויל משגעו, שקלקלוהו ושבשוהו המחשבות הסכלות והרעיונים הגרועים. וזו היא מעלת אברהם אבינו
 ע"ה שהוא היה עובד מאהבה (ע"י סוטה לא), ולעומת הדרך הזה ראינו להיות ההתעוררות. [ועי"ש שהאריך עוד בזה
 ואכמ"ל]. - [ועיין עוד בחובת הלכות שחחון (פ"ד, ד"ה ומהם שהעם היו מן הסכלות)].



לט

וכמו כן בכאן, כשרצה יעקב להמשיך גרים אל הקדושה, שאז הדרך הוא להתחיל בעבודת שלא לשמה, לכן ביקש שישבו הצדיקים בשלוח בעולם הזה, כדי שיוכל להמשיך את הרבים לדרך ה' ועבודתו. שהרי בשעת 'התחלה' יש לחנך באופן כזה אפילו בבני ישראל, וכ"ש בגרים הבאים להתגייס

איבערדעם זאָגט ער **"וַיֵּשֶׁב"** יַעֲקֹב, פֶּאֶרְוּאָס איז ביקש יעקב לישב "בשלוח", פֶּאֶרְוּאָס, וואָרן בֶּאָרֶץ "מְגוּרִי" אָבִיו, ער האָט מְגִיר געווען די גֵּרִים, ער האָט צוגעצויגן. [און כדי] מ'זאל צוציען יענעם וואָס ער איז נישט דערביי מוז מען האָבן [שלוח בעולם הזה], מוז זיין מיט שְׁלֹחַ, [על דרך] ווען מ'איז מחנך את הקטנים מוז מען זיי זאָגן מיט פֶּרֶס, ס'גייט נישט אַנדערש אין דער 'הִתְחַלָּה'.
אין דער 'הִתְחַלָּה', אפילו ביי אידישע קינדער איז מחנכין את הקטנים ווען מ'איז נאָכנישט דערביי, מוז מען אויך אָנהייבן [בקבלת פרס בעולם הזה].

מ

ובאמת אפילו באותן שכבר אינם בגדר 'מתחילים', צריך גם כן בכל יום ויום 'להתחיל' העבודה עם שלא לשמה, וכמו שפירשו בכוונת מאמרם ז"ל "לעולם" ילמוד אדם שלא לשמה, דהיינו להתחיל בכל יום כזה, עד שבאמצע יבוא לידי לשמה

ווי זיי טייטשן דאָך [מאמרם ז"ל] (פסחים נ: ועוד) **"לעולם"** ילמוד אדם תורה שלא לשמה [שמתוך שלא לשמה בא לשמה].
ווי דער ערבי נחל זאָגט גאָר^{כא}, [אז] **"יעדן טאָג"** מוז מען ביי דעם 'אָנהייבן', אפילו ווען מ'קומט צי [לידי לשמה], ווען מ'איז שוין 'דערביי' [להיות במדרגת] לשמה,

^{כא} כנראה הכוונה לדברי הערבי נחל פרשת בראשית, על פי מה שמוסיף עליו הייטב לב פרשת בהעלתך (ד"ה דבר אל אֱהֲרֹן).

וז"ל הייטב לב שם: והנראה לי בכל זה, בהקדם מה שנראה לי לתרץ קושיית התוספות (ברכות יז. ותענית ד. ועוד) אהא דאיתא בבזיר (כג): לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, מהא דאמרו בברכות פרק היה קורא (יז). העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא, עיין שם.

והוא על פי מה שכתב הערבי נחל פרשת בראשית בפסוק (ב, יז) וּמַעֲזֵן הַדָּעָה וגו', כי בעבודת ה' צריך שילך ממדרגה למדרגה, תחלה להרגיל את עצמו בִּירְאָת הַעֲנֵשׁ, אחר כך לבחינת כְּבוֹד קָל, ולעכב במדרגה זו, וגם ביראת העונש, רק לא כבתחלה שירא מעונש בעבור עצמו, אך שיהיה ירא מעונש מחמת שהוא נגד כבוד קל, כמו שאמר הכתוב (יחזקאל לו, כ) עַם ה' אֱלֹהֵ וּמֶאֱרָצוֹ יֵצְאוּ וגו', הרי העלה יראת העונש אל מדרגה שלמעלה ממנה, ובוזה מוציא נצוצות הקדושות מתוך הקליפות, כמו שמבואר שם, עי"ש. אחר כך יגיע לבחינת בִּשְׁת, אחר כך לבחינת יִרְאָה עֲלֵאָה, הוא יִרְאָת הַרְוּמָמוֹת הנקרא יִרְאָת ה' טְהוֹרָה (תהלים יט, י), שירא מרוממותו יתעלה. וכל זה נמשך לאדם מבחינת מלכות הנקראת (משלי לא, ל) אֵשֶׁה יִרְאָת ה', וְזֶה הַשֹּׁעַר לֵה' צִדִּיקִים יִבְאוּ בו וכו'.
וכל זה צריך האדם לעשות בכל יום, תחלה יִרְאָת הַעֲנֵשׁ, אחר כך כְּבוֹד קָל, וּבִשְׁתָּה. וְיִרְאָת הַרְוּמָמוֹת. וזהו שאמרו (רש"י תבוא כו, טז) כֻּלָּם יוֹם יִהְיוּ בַעֲנִיךְ כְּחַדְשִׁים, כִּי בְכָל יוֹם נַעֲשֶׂה כְבוֹדָה חֲדָשָׁה, וְצִרִיךְ לַהֲתַחִיל הָעֲבוּדָה מִחֲדָשׁ, מִתְחִילַת הַמִּדְרָגוֹת. והטעם בכל זה, כי בזה שמעלה יראת העונש למדרגה שלמעלה ממנה, מוציא הנצוצות הקדושים מן הקליפה, כִּי רִגְלִיָּהּ יִרְדּוֹת מִנּוֹת (משלי ה, ה), וְצִרִיךְ לַהֲעֵלוֹתָ, ובכל יום צריך לעשות בִּירוּרִים מִחֲדָשׁ, עֵינֶיךָ שֶׁם בִּאֲרוּכָה (בערבי נחל) אמרי נועם הראויים אליו.

וזהו שאמרו ורבותינו ז"ל [לעולם] יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, שלא תאמר מי שכבר עוסק בתורה לשמה שוב אינו צריך לעסוק שלא לשמה, ואסור לו, על זה אמר שאינו כן, אלא "לעולם" יעסוק אפילו שלא לשמה, כלומר לא שיעסוק לשמה לבד, אלא בכל יום צריך לעסוק אפילו שלא לשמה. ועל זה אפשר שתנאי, באם הוא בבחינה זו שמתוך שֶׁעֵסֶק אתמול שלא לשמה בא לבחינת לשמה, לזה הותר וצריך לעסוק גם היום שלא לשמה, מטעם האמור. אבל הלומד שלא לשמה ואינו בא לשמה, ודאי נוח לו שלא נברא. והוא תירוץ נחמד ונעים בעז"י.

ועיין עוד בייטב לב פרשת ויגש (כפסוק ויסע ישראל, אות ב) וז"ל: והוא על פי מה שכתב בספר ערבי נחל פרשת בראשית, כי מתחלה צריך להרגיל את עצמו ביראת עונש, ואחר כך לבחינת יראת רוממותו יתברך, וכן צריך בכל יום ויום. והטעם בזה, כי כתיב (משלי ה, ה) רִגְלִיָּהּ יִרְדּוֹת מִנּוֹת שְׂאוֹל צִעְדֶּיהָ יִתְמָכוּ, כי בכל סטרא אחרא מוכרח להיות שם ניצוץ הקדוש מבחינת מלכות שהוא בחינת רגלי הקדושה וסופה, וכל ניצוץ המחיה לסטרא

אָבער ווען ס'קומט אַ נייער טאָג, איז יצרו של אדם 'מתגבר' ו'מתחדש' עליו בכל יום²², איז ווייטער דאָ פֿניוּת, מוז מען [ווייטער] 'אָנהייבן' דורכן שלא לשמה, [כדי] אַז מ'זאָל צוקומען דערנאָך צו לערנען לשמה²³.

מא

וכל שכן כשבא לגייר גרים, שהם 'מתחילים' גמורים, דצריך להתחיל בשלא לשמה, ולזה ביקש יעקב לישב בשלוה, כדי לקיים בְּאֶרֶץ "מְגוּרֵי" אָבִיו

איבערהויפט נאָך ווען מ'איז מגייר גרים וואָס זענען אינגאנצן אינדרויסן, מוז מען אָודאי אָנהייבן [מיט שלא לשמה], מוז מען האָבן דערצו שְׁלִוָה, ליגט שוין דאָס, איבערדעם איז דאָס מקושר [המשך הפסוק] דער "וַיֵּשֶׁב" יעקב [מיטן] בְּאֶרֶץ "מְגוּרֵי" אָבִיו [על פי דרשתם ז"ל דהיינו מגיירי אביו. ומיושב קושיא א וקושיא ה].

[וכן מיושב קושיא ב, דלכן נאמר בכפל לשון בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, כי רק מחמת יתור כפל הלשון הוא שדרשו לפרש כאן דהכוונה "מגיורי" אביו].

מב

התחלת ישוב קושיא ג

ולזה קפץ עליו רוגזו של יוסף, שעל ידו זה בא לבסוף לדי השלֵוָה שביקש.

וכן מה שאמר הקב"ה לא דיין לצדיקים וכו', היינו בנחותא, דראוי למלאות בקשתם בזה עבור צורך העבודה וכבוד שמים [ובזה יתבאר דברי רש"י, באופן שהוא בלשון נחותא].

איבערדעם האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט לא דיין לצדיקים, אַז ס'איז נישט

אחרא צריך שיהיה ביניהם קצת דמיון ויחוס מה, ולכן רגלים דקדושה שיורדות למות להחיותו יש לה יחוס בצד מה כקוף בפני אדם, שרגל הקדושה היינו יראת ה' טהורה מתפשטת עד למטה, ושם הוא יראת עונש, יראה פחותה, רצועה לאלקאה [תקוני זוהר, תקן לג]. וממילא כשהתחיל לעבוד מיראת עונש, ואחר כך עולה למעלה ליראת ה' טהורה מרוממותו, ממילא הוציא רגלי הקדושה מהסטרא אחרא, והוציא ניצוץ הקדוש מתוך הקליפה. ואמנם כשהיו ישראל שרוין על אדמתם לא היו צריכים להוריד למדרגה קטנה בחינת יראת עונש, כי היה כבוד ה' חופף עליהם, ולא נצרכו אז להעלות ניצוצות הקדושים מהסטרא אחרא בבחינה זו. אך בְּצִאֲתָם לְמַלְחָמָה, הוצרכו לבחינת יראת עונש, למען הוציא הניצוצות הקדושים אשר בְּשִׁבְיָה בסטרא אחרא, ובוה מפרש פסוק (דברים כא, י) כִּי תֵצֵא לְמַלְחָמָה, עיין שם.

²² כמבואר בגמרא קידושין (ל: וסוכה (נב:): אמר רב צחק, יצרו של אדם 'מתחדש' עליו בכל יום, שנאמר (בראשית ו, ה) רק רע כל היום. ואמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם 'מתגבר' עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר (תהלים לו, לב) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו. ואלמלא הקב"ה שעורר לו אינו יכול לו, שנאמר (שם, לג) ה' לא יעזובנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו.

²³ וע' בס"ג ראה תשי"ב [לשון קדש קנו, את מדה-ה] וז"ל: לעולם זאָגן זיי דאָך [בלשון הגמרא] לעולם יעסוק אדם [בתורה ובמצוות] מ'זאָל טון אפילו שלא לשמה, [ווייל] מתוך שלא לשמה [בא לשמה]. פרעגט מען וואָס איז דער 'לעולם', ס'מוז דאָך זיין מתוך שלא לשמה "בא לשמה", קען דאָך נישט זיין 'לעולם' [שלא לשמה].

דאָכט זיך מיר, זאָגן זיי דערין פֿשט. [ווייל] דער אָמַת, אפילו דער וואָס ער קומט צו דער בחינה, צו דער נקודה, אז ער זאָל דינען דעם אייבערשטן לשמה, [אָבער] תחילת ווען ער הייבט אָן, איז דאָ מְנִיעוּת, לאָזט נישט דער יצר הרע. דאָרף מען 'אָנהייבן' מיט א כוונה [שלא לשמה], און ער טוט אויכעט וועגן שכר ועונש, אָדער גאָר וועגן שלא לשמה, און דערנאָכדעם ווען מ'האָלט שוין 'אינמיטן' די עבודה, איז השם יתברך מאיר עיניו, קומט מען צו דער בחינה פון לשמה.

[און] דאָס איז יעדן טאָג [צריך להתחיל כך מחדש, ווייל] יצרו של אדם מתגבר עליו ומתחזק עליו בכל יום, [ולכן] אפילו ער האָט עס שוין נעכטן [דערגרייכט], ער איז שוין צוגעקומען 'אינמיטן' [צו דער עבודה פון "לשמה", [אָבער] ווען ס'קומט דעם אָנערן טאָג, תְּדֻשִׁים לְבָקָרִים [איז זיך יצרו מתגבר ומתחזק, הייבט ער אָן פריש, [וממילא] מוז מען ווידער אָנהייבן מיט א בחינה פון שלא לשמה. איבערדעם איז דאָס 'אייביג' אָזוי, [בכל יום [יום]. [ולזה אמרו] 'לעולם' [יעסוק] אפילו שלא לשמה, 'שמתוך' שלא לשמה בא לשמה. [כי] אפילו ווען ס'איז שוין געווען דער מתוך שלא לשמה בא לשמה', [אָבער] ווען ס'קומט דעם אָנערן טאָג דאָרף מען אויפפניי אָנהייבן פון דער בחינה פון שלא לשמה. - [עיינען זה גם בדברי יואל אמרו (עמוד רלה)].



גענוג [מה שמתוקן להם לעולם הבא], אלא שמבקשים גם שְׁלוֹת עולם הזה, [והכוונה בניחותא, שיתמלא בקשתו, שלא יהיה חרפת נבל על ישראל, אלא שאדרכה יהיו מכובדים גם בעיני האומות].

מג

און צו דעם ציצוקומען [שיהיה לו שלוה בעולם הזה], האָט געמוזט זיין [די מעשה] מיט יוסף'ן, יוסף הצדיק, מיט די נְסִיוֹנוֹת [שעברו עליו] [וכדיבאר לקמן באות סב-סח].

מד

הקדמה להמשך ישוב קושיא נ, ולישוב קושיא ו
ויוכן זה בהקדם מה שפירשתי בפסוק בן פֶּרֶת יוֹסֵף בן פֶּרֶת עָלֵי עֵין, דמפרש התרגום ורש"י בְּרִי דְּסִגְיָ יוֹסֵף, דמשמע דניתוסף אצל יוסף ענין שלא היה בהאבות ושאר השבטים [ולבאר זה נקדים וואָס] איך האָב געטייטשט^{כד} [בדברי הכתוב] [ויחי מט, כב] בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת עָלֵי עֵין. [ובביאור הלשון] בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף, זאָגט רש"י^{כה} [בשם התרגום] בְּרִי דְּסִגְיָ יוֹסֵף, פֶּרֶת איז לשון ריבוי, [וכן תרגום אונקלוס] דְּסִגְיָ, ער האָט 'מער' [גדולה ווי אנדערע].

מה

ולכאורה צ"ב איזה ענין מצינו ביוסף יותר מבהאבות והשבטים
[ולכאורה] מיט וואָס איז ער 'מער'.
[והלא] אֲדָאִי דִּי אַבּוּת הַקְדוּשִׁים, יַעֲקֹב אַבִּינוּ איז דאָךְ געגאַנגען העכער פון יוסף הצדיק, [שיעקב היה] אָבּוּהוּן דְּכוּלָּהּ [שבטים], יַעֲקֹב אַבִּינוּ [איז] מוּבַחַר שְׂבָאבוּת^{כו}.

מו

ופירשתי, כי האבות והצדיקים הם מגיעין במדרגתן בנבחי מרומים, וכל שכרן וחשיבותם צפון וטמון לעולם הבא, על דרך הכתוב עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים וּזְלַתָּה יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לּוֹ, והכתוב מֶה רַב טוֹבָהּ אֲשֶׁר 'צִפְנָת' לִירֵאָיָהּ
נאָר די הייליגע אבות זענען געגאַנגען זייער טיף 'בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים'.
[אָבער דעס] אֲלֵעִס איז דאָךְ [באופן טמון ומוסתר, וכדכתיב] מֶה רַב טוֹבָהּ אֲשֶׁר 'צִפְנָת' לִירֵאָיָהּ [תהלים לא, כ], דאָס איז דאָךְ שְׂכָר טוֹב 'הַצִּפּוֹן', [שעל זה נאמר] עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים וּזְלַתָּה יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לּוֹ.
[אזוי] זאָגט דאָךְ די גמרא^{כז} [אז] תלמידי חכמים עצמם [איז] עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים וּזְלַתָּה יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לּוֹ.
דעס וואָס צִדִּיקִים זענען זוכה, דאָס איז דאָךְ עֵין לֹא רָאָתָה.
דעס קאָן קיינער נישט זען, ס'איז צפון ונִעְלָם.

^{כד} בליל שב"ק וישב תרצ"ו, ויום שב"ק בלק תרצ"ו. ועיין זה גם בס"ג האזינו שובה תשכ"א, ודרוש א' בהעלותך תשכ"א, וס"ג בא תשכ"ו. ובדברי יואל לך לך [עמוד רכא], ולסוכות [אות צט].

^{כה} ברש"י [ויחי שם]: בֶּן פֶּרֶת. בן חזן, והוא לשון ארמי, [נכמן] 'אִפְרִיז' נִמְטָיָה לרבי שמעון, בסוף בבא מציעא [ק"ח: וכו']. פורת, תי"ר שבו הוא תקון הלשון, כמו [קהלת ג, יח] עַל דְּבַרְתָּ בְּנֵי הָאָדָם. ותרגום של אונקלוס, בְּרִי דְּסִגְיָ יוֹסֵף, פֶּרֶת לשון פריה ורביה.

^{כז} כמבואר בבראשית רבה (ער, א): הִבְחֹר שְׂבָאבוּת, זה יַעֲקֹב, שנאמר [תהלים קלה, ד] כִּי יַעֲקֹב 'בְּחֹר' לוֹ קָה וכו'. הִבְחֹר שְׂבָנְבִיאִים זה משה, שנאמר [שם ק, כג] לוֹלֵי מֹשֶׁה 'בְּחִירוֹ' וכו'.

^{כח} בגמרא ברכות (לד:): אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לְמִשְׁיָא בתו תלמיד חכם, ולעושה פְּרָקְמִטָּא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים וּזְלַתָּה יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לּוֹ וכו'. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים וּזְלַתָּה וכו'. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים וּזְלַתָּה וכו'.



מז

אבל יוסף הצדיק היה ניכר גדולתו וחשיבותו גם לעיני בשר, שנעשה מושל מסוף העולם ועד סופו, ויוסף הוא המַשְׁבִּיר לְכָל הָאָרֶץ, והכירו כל העולם את גדולתו וחשיבותו גם בעולם הזה

נָאָר יוֹסֵף הַצַּדִּיק אֵיז גַּעוּוֹאָרֶן גְּרוּיִם [גם "בעולם הזה", וכדכתיב] (ויחי שם) בְּנוֹת צַעֲדָה עָלֵי שׁוּר, ער איז געווען אַ מוֹשֵׁל בְּכִיפָה^כ, וְכִי הוּא מֹשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם (ויגש מה, כו), 'אֲזַא' ממשלה, אויף 'דער ארט' [=על אופן זה] הָאָט נָאָךְ קִינער נישט געהאַט [פון די צדיקים], אַזוי ווי 'ער' איז געווען, בְּלַעֲדוֹ לֹא יָרִים אִישׁ יָדוֹ וְרָגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם (מקץ מא, מד), און אֶרֶץ מִצְרַיִם איז דעמאלטס געווען די מַטְרוֹפּוֹלִינִס^{כט} [=הויפטלאַנד]. ער הָאָט אַ פֶּחַ [גדול] געהאַט, ער הָאָט גוזר געווען אויף אַלע שְׁמִימֵלוֹ [והוכרחו לקיים דבריו], וכדומה.

מח

ונמצא שמלכד השכר הצפון לעולם הבא אשר עין לא ראתה, קיבל יוסף שכר גם בעולם הזה באופן אשר עין בעין יראו זאת

[ונמצא כי אצל יוסף הצדיק] ביי 'אים' הָאָט מען שוין געזען מיט די אויגן [גדולת ושכר הצדיק]. און ס'איז 'נישט' געווען בלויז עין 'לא' רֵאָתָה. און ער הָאָט זוכה געווען צו דעם דורך זיין מסירת נפש [לעמוד בהנסינות]. אַזוי ווי דער תרגום זאָגט (ויחי שם, כד) עַל דְּקִיָּם אוֹרִיָּתָא בִּסְתָרָא הָאָט ער זוכה געווען צו דער גְּדוּלָּה (כדיבואר לקמן באות סה-סח). דעם איז שוין נישט נאָר בלויז עין לא רֵאָתָה, דאָס הָאָט יעדער געזען מיט די אויגן.

^{כב} כמבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק יא): עשרה מלכים קָשְׁלוּ מסוף העולם ועד סופו. מלך ראשון זה הקדוש ברוך הוא שהוא מושל בשמים ובארץ, ועלה במחשבתו להקים מלכים על הארץ, שנאמר (דניאל ב, כא) הוא מְהַשְׁבֵּא עֲדֵינָא וְזִמְנָא.

המלך השני זה נמרוד וכו'. המלך השלישי זה יוסף, שְׁמֹשֶׁל מסוף העולם ועד סופו, שנאמר (מקץ מא, נז) וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיִמָה, הארץ אין כתיב כאן אלא וְכָל הָאָרֶץ, והיו מביאין המס שלהם ומנחה לשבור בר מיוסף, שארבעים שנה היה 'משנה למלך', וארבעים שנה מֶלֶךְ לעצמו, שנאמר (שמות א, ח) וַיָּקֶם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם, הרביעי זה שלמה וכו', החמישי זה אַחְאָב וכו', הששי זה נְבֻכַדְנֶצַּר וכו', השביעי זה כּוֹרֶשׁ וכו', השמיני הוא אֶלְכְּסָנְדֵּר מוֹקְדוֹן וכו', התשיעי זה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ וכו'.

העשירי חזרת המלוכה לבעליה, מי שהיה ראשון מלך הוא יהיה אחרון מלך, שנאמר (ישעי' מד, ו) אֲנִי ראשון וְאַחֲרָיו וּמִבְלַעֲדֵי אֵין אֱלֹקִים, וכתיב (זכרי' יד, ט) וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ וכו'.

והלשון מושל "בכפָּה" הוא מלשון הגמרא מגילה, שלשה מלכו "בכפָּה", ופירש"י: תחת כל כיפת הרקיע. [וכיפה פירושו גג העשוי בעיגול].

^{כט} כמבואר בבראשית רבה (צא, ה): כיון שחזק הרעב בארץ, נתקבצו המצרים ובאו אצל יוסף, אמרו לו תנה לנו

^ל כמבואר ברש"י מקץ (מא, נה): וְתָרַבְעַ כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. שהריקה תבואתם שֶׁאָצְרוּ וכו', שהיה יוסף אומר להם שימולו, וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו, אמר להם למה לא צברתם כָּר, והלא הכריז לכם ששני הרעב באים. אמרו לו אספנו הרבה והריקה, אמר להם אם כן כל יאמר לָכֶם תַּעֲשׂוּ, הרי גזר על התבואה וההריקה, מה אם יגזור עלינו ונמות.

ומקורו בבראשית רבה (צא, ה): כיון שחזק הרעב בארץ, נתקבצו המצרים ובאו אצל יוסף, אמרו לו תנה לנו לחם, אמר להם אֱלֹקֵי אֵינוֹ זֶן את הערלים, לָכוּ וּמוֹלוּ את עצמיכם, ואתן לכם. הלכו אצל פרעה והיו צועקים ובוכים וכו', אמר לָכוּ אֶל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. אמרו לו, הלכנו אצלו, [והוא] מְדַבֵּר אלינו דברים רַקִּים ואומר מוֹלוּ את עצמכם. אמר להם, שוטים, לא כך אמרתי לכם מתחלה, עבדוהו וקנו לעצמכם תבואה, וכי לא היה קורא לכם כל אותן השנים שְׁנֵי הַשָּׁבַע וצוה לכם הָיוּ יודעים שרעב בא, אתם פשעתם בנפשותיכם, מפני מה לא הנחתם בבתיכם תבואה של שנים ושלוש וארבע שנים. אמרו לו, כל תבואה שהיה בבתינו הריקה. אמר להם, לא נשתייר לכם קמח מאתמול, אמרו לו אף פת שהיה בסל הריקב וכו'. אמר להם אם גזר על התבואה ונרקבת, שמא יגזור עלינו ויהרגנו וכו'. אם יאמר לָכֶם חתכו מבשרכם שְׁמְעוּ לוֹ, שנאמר אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ.

מט

וזהו ביאור הכתוב בן פרת יוסף, דפירושו ברי "דיסג" יוסף. ומפרש והולך, מה היה אצל יוסף יותר מבהמות והשכטים, לזה אמר בן פרת "עלי עין", שהיו רואין עין בעין את גדולתו ומעלתו גם בעולם הזה

[וזהו ביאור הכתוב] **בן פרת יוסף, ברי "דיסג" יוסף**, [וממשיך הכתוב לבאר] מיט 'וואָס' איז ער געווען מער ווי די פריערדיגע, [ולזה אמר] ס'איז געווען **בן פרת "עלי עין"**, וואָרן די אַלע [פריערדיגע] האָבן זוכה געוועזן צו "עין לאַ ראָתה", "זיינס" איז אָבער געווען "עלי עין", **מ'האָט געזען מיט די אויגן**, [אפילו] **בעולם הזה**.

נ

וגדולת יוסף בעולם הזה, היה מעין גדולתן של ישראל לעתיד לבא, שאו נאמר כי עין בעין יראו בשב"ח ציון. וכל זה דמלכד שכר הצפון יהיה גם שכר נגלה ונראה לעין כל

אָזוי ווי מעין וואָס ס'וועט זיין לעתיד כי עין בעין יראו בשב"ח ציון [ישע"י נב, ח], ס'וועט זיין "עין בעין יראו".

עקסטערדעם וואָס מ'האָט [לעתיד דעם] עין לאַ ראָתה אַלקים זולתה יעשה למחכה לו [שהוא שכר הרוחני], וועט זיין [אויך] **עין בעין** [יִרְאוּ].

נא

וזה נקרא בחינת "עין". וכמו שפירשתי במאמרם ז"ל שלכן באיכה האות פ"ה קודם לאות ע"ן, לפי שהקדמו לומר בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. דלפי פשוטו הכוונה שלא לטובה, דהיינו שאמרו דברי שר

איבערדעם אין מגילת איכה (ב, טז) קומט [אות] "פה" פאַר דער "עין" ^{לא}, און רש"י זאָגט ^{לב} ווייל זיי האָבן געזאָגט 'בפיהם', מה שלא ראו 'בעיניהם'. אָזוי אין פֿשטות גייט עס אַרויף [שלא לטובה], אַז זיי האָבן געזאָגט דעם וואָס ס'איז נישט אָמת, זיי האָבן געזאָגט מה שלא ראו בעיניהם.

נב

וביאתי דיש לפרש הכוונה גם לטובה, דבזמן הגלות אף שישראל הם בדוחק גדול ובתוך הסתרה, ואין רואין שום אור של התנוצצות הישועה, עכ"ז ישראל אומרים "בפיהם" הנחמות והבטחות דלעתיד לבא, אף שעדיין לא ראו זאת "בעיניהם"

אָבער אין דעם איז נאָך מרומז דאָס אויך [באופן שהוא לטובה] ^{לא}. ווען מ'איז מתאונן אין גלות, איז דאָך אלעס בַּהֶסְתֵּר, דוּחָקא בַּתֵּר דוּחָקא ^{לד}, דער כַּח הַקְדוּשָׁה איז מיט אַ גרויסער הַסְתֵּר, הַסְתֵּר בַּתוֹךְ הַסְתֵּר.

^{לא} כי באיכה פרק ב', כל הפרק הוא על פי סדר האלף בית, חוץ אצל פ' וע', דשם הקדים אות פ' [פה] לאות ע' [עין].

^{לב} ברש"י איכה (ב, טז): פֿצו עֲלֶיךָ פִּיהֶם. מפני מה הקדים פ"ה לעי"ן, מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. - ומקורו באיכה רבה (ב, ט).

^{לג} עיין זה בדברי רבינו בדרשת ראש השנה תשי"ד, הושענא רבה תשט"ו (אצל למען סודך), ליל שב"ק צו תשט"ז (חידושי תורה עמוד שצה), אחרון של פסח תשט"ז (שם עמוד תלו), ס"ג תזריע מצורע תש"כ (לשון קדשו קפט, אות נד-נה), ועוד.

^{לד} כמבואר בזהר הקדוש (ח"ג טו): וְנִכְלָהוּ עֶשֶׂר שׁוּפְרוֹת כְּלִילָן בְּתֵלָן, דְּאֵינִין סִימָן קש"ר, דְּאֵיהוּ תְּקִיעָה שְׁבָרִים תְּרוּעָה. וְתִקְיעָה אֲחִזִּי אֲרִיכוּ דְּגִלּוּתָא, שְׁבָרִים קָרִיבוּ דְּגִלּוּתָא, תְּרוּעָה בִּיה יִימֵי פּוּרְקָנָא, דְּאֲחִזִּי דוּחָקא בַּתֵּר דוּחָקא, וְלִית רְיוּחָא בֵּין דָּא לְדָא, דְּוֵדָאִי כִּינן דְּשָׁאר עֲמִין מַעֲכִינן לִזְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוּתָא, דוּחָקא דְּלֵהוּן מְקָרֵב לִזְנֵי פּוּרְקָנָא. אוּף הָכִי מְהִירוּ דְּפִיקוּ דָּא בַּתֵּר דָּא, בִּיה נְפִיק נְפִישָׁא דְּבֵר נִשׁ, בַּתֵּר דְּלִית רְיוּחָא בֵּין דָּא לְדָא. וּבַחֲקוּנֵי זוּהֵר (דף ע':) קָם סָבֵא מְאִינֵן מְאִיר מִתִּיבָתָא, וְאָמַר בּוֹצִינָא קְדִישָׁא, הָא סִמְנֵין אֵלִין אֵינִין דְּמַרְעָא בְּגִלּוּתָא [אלו הסימנים של החולה הם בענין הגלות]. כִּד דְּפִיקוּ אַתְקָצֵר, וְגִלּוּתָא אַתְקָצֵר, הָא מִטָּה כְּלָפִי גְבוּרָה וְכו', וּבְגִין דָּא אֲמִימָת הֵיאָא חוּלָה בְּגִלּוּתָא לְיִשְׂרָאֵל אִם תְּעִירוּ וְאִם תְּעוּרְבֵן. דְּלֹא יֵהָא בְּמִהִירוּ, אֲלֵא עַד שְׂתַחֲפֵין (שיר



נאָר פונדעסטוועגן וְשִׁבְחָךְ אֱלֹהֵינוּ "מִפִּינוּ" לֹא יִמוּשׁ לְעוֹלָם וְעָדָה. אידן זענען מְשַׁבַּח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִיטֵן "מוֹיֵל", כּאָטש מ'זעט גאַרנישט מִיט די "אויגן".

נג

ועל דרך שמפרש בשל"ה הקדוש לשון המדרש עתידין ישראל שיאמרו שירה "לעתיד לבוא", דהם אומרים שירה גם בגלות, על הטובות 'העתידין לבוא' לאחר ביאת המשיח

ווי דער של"ה הקדוש זאָגט^{לו} [לבאר מאמר המדרש רבה] (בשלח כג, ה) עתידין ישראל שיאמרו שירה "לעתיד לבוא", מ'וועט זאָגן שירה אויף דעם וואָס "ס'וועט נאָכקומען" [על מה שעתידי לבוא], כּאָטשיג ס'איז נאָך [היצט] גאַרנישט, זיי וועלן זאָגן שירה "אויף שפעטער", אויף וואָס ס'איז הערשט "לעתיד לבוא" און מ'זעט נאָכנישט גאַרנישט, מ'זעט נישט און מ'הערט נישט, פונדעסטוועגן וועלן אידן זאָגן שִׁבַּח פֶּאָר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא [על מה שיהיה לעתיד].

נד

ולכן אות פ"ח קודם לאות "עין" לרמוז על בחינה זו שבזמן הגלות

איבערדעם איז די "פה" פֶּאָר די "עין", מ'זאָגט אזוינס וואָס מ'זעט נאָכנישט.

נה

אבל לאחר הגאולה אז יראו הכל גם "בעיניהם", וזה נקרא בחינת "עין בעין" יִרְאוּ

[וכל זה בזמן הזה]. אָבער לעתיד וועט זיין עֵינָן בְּעֵינָן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן, מ'וועט אַלעס "זען".

נו

וזהו ביאור הכתוב בן פֶּרֶת עָלֵי "עין", שאצל יוסף היה מעין בחינה דלעתיד שהוא בחינת "עין בעין" יִרְאוּ

[והיוצא מזה כי בזמן שאין ניכר גדולת הצדיקים ועובדי ה' בעולם הזה, נקרא בחינת "פה", וכשיניכר גדולתן ושכרן נקרא בחינת "עין"].

איבערדעם איז בן פֶּרֶת עָלֵי "עין".

[שאצלו היה מעין דלעתיד שהוא בחינת "עין", שהיו רואין גודל מעלת הצדיק גם בעולם הזה].

השירים ב, ז). 1. ואם דפיקו אתארץ, הא משה כלפי חסד וכו', עֲלִיהָ אֶתְמַר (ישעי נד, ז) וברחמים גדולים אָקִבְצָהּ. - ועוד כד דפיקו איהו בתרוּעָה, בְּמַהֲרֵי, דוּחָקָא בְּתַר דוּחָקָא, יִיְתִי פּוּרְקָנָא. - ועוד הָהִיא חוֹלָה דְּאִיהוּ לְבָא, כִּד רוחא לא נָשִׁיב לְגִבְהָ וכו', אִיְהִי לֹא דִפִּיקַת בְּעֶרְקֵין דִּילָהּ, וְכִלְהוּ תְּשִׁיבִין בְּגִלּוּתָא כְּמַתִּים, וְאַתְמַר בְּהוּ (איכה ג, ו) בְּמַחְשָׁפִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם, וּבְגִין דָּא בְּגִלּוּתָא אֲנִי יִשְׁנָה (שיר השירים ה, ב), וְאִיְהִי חוֹלָה בְּגִלּוּתָא, וְכַמָּה אֲסִיין תְּלִמְיָדִי חֲכָמִים קָא מְשַׁתְּרֵלָן לְגִבְהָ, בְּכַמָּה בּוֹסְמִין וְרִיחִין דְּשׁוֹשָׁנִים תְּפוּחִים וְאַגֻּזִים וְרִמּוֹנִים, וְלֹא אֶתְחַזֵּר רוחא לְגִבְהָ בְּהוּן בְּגִלּוּתָא בְּמַרְעָא דִּילָהּ, וְלֹא דִפִּיקוּ אֶתְחַזֵּר לְגִבְהָ, עַד דִּיִּיתִי רַעִיָא מִהִמְנָא רַחֲמֵי דִּילָהּ, דְּאַתְמַר בִּיה (שם ב, טו) הָרוּעָה בְּשׁוֹשָׁנִים, וְאִיְתִי לָהּ תְּפוּחַ, וְשׁוּי לְחוּטְמָא וְאַרְחָא בִּיה, וְאַשְׁתְּמוּדַעַת לְגִבְהָ, הָדָא הוּא דְּכָתִיב (איכה א, טו) מִנְחָם מְשִׁיב נֶפְשִׁי, מִיָּד חֲזָרַת רוחא ודפיקו לְגִבְהָ.

^{לה} בברכת לדור דָּדוּר וְגִיד דְּלָדֶךְ, שאומרים בימים טובים בחזרת הש"ש לתפלת מוסף (במקום ברכת אֶתָּה קְדוֹשׁ).

^{לו} בשל"ה הקדוש (פרשת בשלח, תורה אור): ויתבאר על פי מדרש רבה (שמות רבה כג, ו) וזה לשונו, תְּשׁוּרֵי מֶרֶאשׁ אֲמָנָה (שיר השירים ד, ח), עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לומר שירה לעתיד לבא, שנאמר (תהלים צח, א) שִׁירוּ לַה' שִׁיר חֲדָשׁ וכו'. וְקִשָּׁה 'עֲתִידִין' שִׁיאֲמְרוּ 'לְעִתִּיד' לֵבָא הוּא כִּפֵּל, וְדִי הִיָּה בְּעִתִּידִין או בלעתיד לבא וכו'. הַעֲנִין הוּא, מִדַּת צִדִּיקִים הוּא מִיד שֶׁהוּבַטְחוּ לְדָבָר טוֹב, לומר שיר ושבח להשׁי"ת מִיד, אִף שְׁעִידִין לֹא נִתְקִיִּים, כִּי זֶה מִצַּד האמונה שמאמינים בדבריו ברוך הוא וברוך שמו וכו'. וְזֶה מְבֹאֵר הַמִּדְרָשׁ שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לומר שירה לעתיד לבא, כְּלומר עֲתִידִין כְּשִׁיתְּבַשְׂרוּ לְהַגְאֻלָּה, יֵאֲמְרוּ שִׁירָה עַל מַה שֶּׁעֲתִיד לֵבָא, דִּהִינּוּ עַל הַנִּסִּים שִׁיבּוּאוּ שִׁיתְּבַשְׂרוּ עֲלֵיהֶם, יְקִדִּימוּ לְשׁוּר מִיד, וִיְהִיו כְּחוּק אֲמוֹנָתָם כְּאִילוּ נַעֲשֶׂה. וְזֶה תְּשׁוּרֵי מֶרֶאשׁ אֲמָנָה, כְּלומר תַּחֲתִיל כְּתִיב כִּי נִפְלְאוֹת עֲשָׂה, וְאֵע"פ שְׁעִידִין לֹא נַעֲשֶׂה הוּא כְּאִילוּ עֲשָׂה. וְזֶה תְּשׁוּרֵי מֶרֶאשׁ אֲמָנָה, כְּלומר תַּחֲתִיל לְשׁוּר מֶרֶאשׁ, דִּהִינּוּ מִקֶּדֶם אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה, וְזֶה לֶךְ מִצַּד 'אֲמָנָה' - [וְכֵן כֵּתֵב הַשֵּׁל"ה גַּם בְּוִי הַעֲמּוּדִים (פֶּקֶד כ"ז)].



נז

ישוב קושיא ו (באופן הראשון)

ובעין זה היה בשעת קריעת ים סוף, שהיה או התגלות גדול, וראו הכל את מפתח של רשעים וגדולתן של בני ישראל

אזוי ווי ס'איז געווען ביי קריעת ים סוף.

כי שְׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה', אַזּוּי זאָגט דאָךְ דער פסוק ל', רָחֵב הָאֵט געזאָגט [אז] דעם האָבן געהערט פֿל מַלְכֵי אֶרֶץ.

[וכן כתיב] (בשלח טו, טז) אַז נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדָוִם וּגּו' נִמְגּוּ כָל יִשְׁבֵי כְנָעַן.

יעדער האָט געציטערט פֿאַר אידן, מ'האָט טאַקע געזען דאָס גרויסקייט [פון אידן, אפילו בעולם הזה].

אַזאַ הִתְגַּלוּת איז נאָכנישט געווען, וואָס דער בורא עולם האָט געטון פֿאַר אידן [בשעת קריעת ים סוף].

[וכן] די מַצְרִיִּים זענען געוואָרן [טאַקע] "בעולם הזה".

נח

וואָרן דער מדרש זאָגט דאָךְ [דבעלמא] לא היו אומות העולם ראויים ס'זאָל זיין דווייג וסְכּוּפִּים, זיי וועלן בלייבן [בעולם הזה, כדי] מ'זאָל זיי טוֹרֵד זיין מעולם הבא.

אַבער "דעמאָלטס" [בשעת קריעת ים סוף] האָט מען זיי דאָךְ מַעֲנִיש געווען "בעולם הזה". לכאורה זיי זענען דאָךְ נישט ראוי צו דעם [לקבל עונשם בעולם הזה], וואָרן דער עונש 'בעולם הבא' איז דאָךְ שטאַרקער ווי דעם וואָס מ'טוט 'בעולם הזה'.

מ'האָט עס אָבער געמוזט טון לטובת ישראל, מ'האָט געדאַרפט איינמאַל אויפהייבן דעם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל, [און] 'דעמאָלטס' איז געווען די צייט [דערפֿאַר].

נט

ומטעם זה מצוה לזכור ענין יציאת מצרים וקריעת ים סוף, כי אז ראו גדולתן של ישראל ומתן שכרן גם בעולם הזה

איבערדעם מוז מען דאָס אייביג געדענקען, קריעת ים סוף און יציאת מצרים, [ווען] ס'איז געווען אַזאַ הִתְגַּלוּת, ס'איז געווען אַן אויסנאָם געוועזן, וואָס מ'טוט נישט אַן אַנדערס מאָל.

ס

וההשפעה לבחינת התגלות הלוו, נשפע ע"י כחו של יוסף הצדיק שכבר זכה להתגלות "עין בעין" בעולם הזה, על ידי גורל מסירת נפשו בשעת מסיון, ולכן גם קריעת ים סוף היה בכחו וזכותו

[און] די הַשְׁפָּעָה [דערצו] איז געקומען דורך יוסף הצדיק, [שהוא המשיך והשפיע בחינה זו] ס'זאָל נִתְגַּלָּה ווערן הִתְרומָמוֹת יִשְׂרָאֵל, [בבחינת] בֵּן פֶּרֶת "עֲלֵי עֵינַי", [כי עין בעין יראו גדולתן של עובדי ה'].

סא

איבערדעם איז קריעת ים סוף געווען בזכות פון יוסף הצדיק, האָט ער זוכה

לי בספר יהושע (כ, ט-יא): ותאמר אל האנשים, ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל ישבי הארץ מפניכם. כי שמענו את אשר הוביש ה' את ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחן ולעוג אשר החרמתם אותם. ונשמע ויפס לבבנו, ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם, כי ה' אלקיכם הוא אלקים במעל ועל הארץ מתחת.



געווען [דורכדעם וואָס ס'איז געווען] וַיִּשְׁנָאוּ אֹתוֹ, דורך די גלגולי סיבות^ל [שנגרם על ידי זה].
- [ומבואר שפיר דברי המדרש (בקושיא ו), למה וישנאו אותו, בשביל שיקרע הים לפניהם].

סב

המשך ישוב קושיא ג

וזהו ביאור המשך דברי רש"י, דלפי שביקש יעקב בשלוה על דרך שנתבאר, דהיינו שיוכר גדולת הצדיקים בעולם הזה, לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף, שלבסוף נתגלגל מזה גדולת יוסף במצרים ובכל העולם, ובוה נתמלא בקשתו של יעקב

דעס איז דער פֿשט [וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב], ביקש יעקב בשלוה, אַזוי ווי איך כ'האָב פריער געזאָגט (באות לג-לה) ער האָט געוואָלט שְׁלוּה, פֿאַרוואָס, [ווייל] בֶּאֱרֹץ 'מְגוּרֵי אָבִיו, ווייל ער האָט געוואָלט צוציען [גרים] צו די קדושה, [והוצרך לזה] מִזְאָל זען מיט די אויגן [שלוות הצדיקים בעולם הזה. ווייל מיט] בלוזי עין לא ראתה קען מען נישט צוציען די 'מַתְחִילִים', נאָר דער וואָס איז שוין 'דערינען' און מ'איז דְּבֹק אין הקדוש ברוך הוא, אָבער דער וואָס איז נאָכנישט 'דעריי', די מַתְחִילִים, מוז מען דאָך 'זען' מיט די אויגן, מוז מען עפּעס 'ווייזן' מיט די אויגן.
און דאָס איז געווען דער כח פון יוסף הצדיק.

סג

יוסף הצדיק זכה לזה ע"י גודל צדקתו ומסירות נפשו בעת שעברו עליו הנסיונות והצער

און ער האָט צו דעם זוכה געוועזן דורך די גלגולי סיבות, און דורך די שְׁנָאָה [של אחיו], וואָס מ'האָט אים פֿאַרקויפט, און ער האָט דאָרט סוֹבֵל געווען די אַלע זאָכן, [און] ס'איז געווען חֲרַפַּת נָבֵל אַל תְּשִׁימִנִי ווי דער מדרש זאָגט, האָט ער דאָס זוכה געווען [לעלות לגדולה, ושיתראה לעין כל שְׁלוֹת הצדיקים בעולם הזה].

סד

[וזה שכתב רש"י] ביקש יעקב בשלוה, וועגן בֶּאֱרֹץ 'מְגוּרֵי אָבִיו, איז געווען קפץ עליו "רוגזו" של יוסף, דורך די שְׁנָאָה [של אחיו].
איז דאָס געווען מן הַשְּׂמִים איז געווען די שְׁנָאָה, מ'האָט אים פֿאַרקויפט. [וכמאמר הכותב] (לו, יד) וַיִּשְׁלַחְהוּ יוֹסֵף בֶּן שָׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְגו', על ידי זה 'נתגלגלו' וירדו למצרים. זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אופניו.
^ל ברש"י שם: מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן. והלא חבֵרוֹן בהר, שנאמר (שלה יג, כב) 'וַיָּעֲלוּ בְּבֵית יִזְבָּא עַד חֲבֵרוֹן. אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחבֵרוֹן, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים (לך טו, יג) כִּי גֵר יִהְיֶה וְיָרֶעָךְ.
^ב בגמרא סוטה (יא): וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן [פירש"י: ביוסף משתעי קרא, כששלחו יעקב אצל אחיו, והוא תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים], אמר רבי חנינא בר פפא, בעצה עמוקה של אותו צדיק [אברהם] שקבור בחבֵרוֹן [אברהם], דכתיב יָדַע תָּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה וְיָרֶעָךְ.
ובבראשית רבה (פר, יג): וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן, והלא אין חבֵרוֹן נתנה אלא בהר, וכתיב וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן. אמר רבי אחא, הלך להשלים אותה העצה 'העמוקה' שנתן 'הקב"ה' בינו ובין 'חבר הנאה' שהיה קבור בחבֵרוֹן, וַעֲבָדוֹם וַעֲנֹו אֹתָם (לך שם).

^ל מלשון רש"י כאן (לו, ב): אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב. ואלה של תולדות יעקב, אלה ישוביהם 'וגלגוליהם' עד שבאו לכלל יישוב. 'סיבה' ראשונה יוסף בן שָׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְגו', על ידי זה 'נתגלגלו' וירדו למצרים. זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אופניו.

^ל ברש"י שם: מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן. והלא חבֵרוֹן בהר, שנאמר (שלה יג, כב) 'וַיָּעֲלוּ בְּבֵית יִזְבָּא עַד חֲבֵרוֹן. אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחבֵרוֹן, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים (לך טו, יג) כִּי גֵר יִהְיֶה וְיָרֶעָךְ.

^ב בגמרא סוטה (יא): וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן [פירש"י: ביוסף משתעי קרא, כששלחו יעקב אצל אחיו, והוא תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים], אמר רבי חנינא בר פפא, בעצה עמוקה של אותו צדיק [אברהם] שקבור בחבֵרוֹן [אברהם], דכתיב יָדַע תָּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה וְיָרֶעָךְ.

ובבראשית רבה (פר, יג): וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן, והלא אין חבֵרוֹן נתנה אלא בהר, וכתיב וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן. אמר רבי אחא, הלך להשלים אותה העצה 'העמוקה' שנתן 'הקב"ה' בינו ובין 'חבר הנאה' שהיה קבור בחבֵרוֹן, וַעֲבָדוֹם וַעֲנֹו אֹתָם (לך שם).

סה

והכלל הוא דמדה טובה מרובה, ועל כן אם אמרו דהמחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, כל שכן דהמקדש שם שמים אפילו בסתר, נתרבה על ידו הכבוד שמים בגלוי

[ווייל] ס'איז אַ כלל גדול [דמדה טובה מרובה], אַזוי ווי "המחלל" שם שמים 'בסתר' נפרעין ממנו 'בגלוי' (אבות ד, ד), [איז דאך] מדה טובה מרובה ממדה פורעניות, [דכל שכן כי] כל "המקדש" שם שמים 'בסתר'^{מא}, ווערט אַ כבוד שמים 'בגלוי'.

סו

ולכן יוסף הצדיק זכה אחר כך להרבות הכבוד שמים, בזכות מה שקידש שם שמים ועמד בצדקתו "בסתר" בעת שעדיין דיברו עליו חרפה ובוז. וכמפורש בתרגום שוכה לגדולה על דקלים אורייתא "בסתרא" [ולכן ביוסף הצדיק], הגם אינדרויסן [בגלוי], מ'האט פון אים גערעדט אַזוי ווי ס'איז געווען, חרפת נבל.

און דער אמת איז דאך [אבער] געווען [אז] "בסתרא" איז דאך גלוי וידוע געווען קמי שמיא דעס גרויסע מסירת נפש, און גודל צדקתו, [שהיה מקדש שם שמים "בסתרא"]. [ולכן] האט ער זוכה געווען דערנאך [לברכת] "עלי עין", [אז] ער האט מקדש שם שמים געווען "בגלוי".

סז

איבערדעם האט 'ער' דאס משפיע געווען יוסף הצדיק, מיט די [גלגול] סיבות וואס מ'האט אים פארקויפט, [און] דורך די ביזיונות, מ'האט אים פארקויפט פון איינעם צום אנדערן, און די נסיונות, און [צרתו וסבלו] בבית האסורים, האט ער זוכה געווען [צו] א כבוד שמים "בגלוי". [ונתקיים בו] כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר (אבות שם, ט).

סח

ווי דער תרגום זאגט על דקלים אורייתא "בסתרא" (כמובא לעיל באות מח), דורכדעם האט ער צו דעם זוכה געווען, על דקלים אורייתא "בסתרא".

סט

וכל אלו הנסיונות והגלגולי סיבות עד שוכה יוסף בזכות זה לגדולה, כל זה נגרם ע"י שנאת אחיו שעבור זה מכרוהו

און דאס האט נאך געקאנט זיין דורך די שנאה פון די ברידער איז ער צו דעם געקומען און ער איז דורך [=שעבר] די נסיונות, און דעם האט געברענגט דעם התגלות [שליות צדיקים בעולם הזה] וואס יעקב אבינו האט געזוכט.

ע

ולזה כתב רש"י דלכן קפין עליו רוגזו של יוסף, והיינו רוגז האחים שעליו, שע"ז זכה אחר כך להגדיל הכבוד שמים, וזכו ישראל לקריעת ים סוף שאז הכירו וידעו כל באי עולם בגדולת הבורא. אשר עבור כל זה רצה יעקב לישוב בשלוח, בכדי להרבות הכבוד שמים

[וזה שאמר] ביקש יעקב לישב בשלוח, אז ס'זאל זיין גלוי לכל, ס'זאל זיין עלי עין, [בכדי] מ'זאל קאנען צוציען צו דער קדושה, [ולקיים] בארץ 'מגורי' אביו.

^{מא} ועיין לשון כזה על יוסף הצדיק בגמרא סוטה (דף י: ודף לו:): יוסף שקידש שם שמים בסתר, זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה, דכתיב (תהלים פא, ו) עדות 'ביהוסף' שמו.

אָזוי ווי ס'איז געווען דערנאָכדעם [בשעת יציאת מצרים וקריעת ים סוף], זיי זענען אַרויס געגאַנגען פון מצרים, יעדער האָט מִפִּיר געווען גְּדוּלַת הַבּוֹרָא ברוך הוא, ס'איז געווען נָגַם עָרַב רַב עֲלֵה אֲתָם (בא יב, לח), [ווייל] אַלעס האָט אָנערקענט [גדולת והשגחת ה'] דעמאָלטס בִּימֵים הָהֵם איז דאָך געווען דער "כְּבוֹד שְׁמַיִם" עַד לְהַפְּלִיא.

[און] דאָס איז געקומען אַלעס דורך "רוגזו של יוסף", און 'דאָס' האָט יעקב אבינו געזוכט, לְהַרְחִיב גְּבוּל הַקְּדוּשָׁה, אויף 'דעם' האָט ער געברויכט די שְׁלֹחַ, [כדי] ס'זאָל זיין עָלֵי עֵינַי, מ'זאָל 'זען', מ'זאָל האָבן מיט וואָס ציצוציען [את הרבים], לְהַרְחִיב גְּבוּל הַקְּדוּשָׁה.

און דורכדעם איז געוועזן קפֿץ עליו רוגזו של יוסף, ס'איז טאָקע געווען ווייל הקדוש ברוך הוא האָט געטון רָצוֹנוּ [למלאות בקשתו בענין השלוח], און נישט חלילה פֿאַרקערט. [והמאמר לא דיין לצדיקים וכו', מתפרש בלשון נחותא, ולא בלשון תמיחה].

עא

סיום ישוב קושיא ו (באופן הראשון)

- און דעם זעלבע דאָס האָט געברענגט קריעת ים סוף, דעם התגלות. -

עב

- קען 'נאָך' זיין [בישוב קושיא ו, באופן שני] - . [ההמשך לזה באות מא, ועתה חזור לענין הראשון]

עג

ישוב קושיא ד

[וביאור לשון "רוגזו" של יוסף], דאָס איז אויך אפשר די בחינה, אַז דורכדעם, דורך דער שְׁנֵאָה, וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הַמִּלֵּךְ תְּמַלֵּךְ עָלֵינוּ, [עיי'ז נתגלגלו הסיבות עד שזכה לגדולה]. [ועל דרך זה כתיב] וַיִּקְנְאוּ בוֹ אֶחָיו וְאֶבְיֵי שְׁמֵר אֶת הַדְּבָר, אָזוי טייטשן זיי דאָך^{כב} [דעם קישור הפסוק, אז] ווייל ס'איז געווען וַיִּקְנְאוּ בוֹ אֶחָיו, דורכדעם איז געווען וְאֶבְיֵי שְׁמֵר אֶת הַדְּבָר.

ווען ס'העט נישט געווען די קנאה, העט עס נישט גיווען געווען [די גאנצע זאך], ס'העט נישט גיווען געהאט קיין דָּרֶךְ ס'זאָל דורכגעפירט ווערן. ס'זאָל דורכגעפירט ווערן דער חֵלוֹם אַז ער זאָל זיין אַ מֶלֶךְ, האָט נאָר געקאָנט זיין ווייל זיי האָבן געהאַט קנָאָה, דורכדעם האָבן זיי אים פֿאַרקויפט. און ווייל זיי האָבן אים פֿאַרקויפט, אָזוי אַרומער איז ער געקומען אַהין קיין מִצְרַיִם, און דורכדעם איז דאָס דורכגעפירט געוואָרן דער חֵלוֹם.

איבערדעם איז דאָס מִקְוֶשֶׁר [המשך דברי הכתוב], ווייל ס'איז געווען וַיִּקְנְאוּ בוֹ אֶחָיו, דורכדעם איז געווען וְאֶבְיֵי שְׁמֵר אֶת הַדְּבָר, אָזוי טייטשט דאָך דער אמרי נועם^{כב}.

^{כב} באמרי נועם בפרשתן (אות יח): בפסוק הבוא נבוא אני ואחיי להשתחות לך ארצה, ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר וכו'. ונראה בזה, כי יש לדקדק, כי מלשון הכתוב משמע דעל ידי שקנאו בו אחיו, אז על ידי זה אביו שמר את הדבר. וקשה דאיך תלוי זה בזה.

אך הענין הוא, בהקדם הכתוב (קהלת ז, יד) כיום טובה היה כטוב וכיום רעה ראה, גם את זה לצמת זה עשה האלקים. כי כבר ביארו בספרים מפלאות תמים דעים, אשר באם רצונו יתברך לגזור איזה טובה על האדם, הוא לפעמים על אופן כזה, דייקא כשאחד נגד טובה הלז, ורודף את האדם בתחבולות כדי למונעו מן הטובה



עד

זעט מען דאָך אַז די מלוכה זיינע, איז געקומען דורך די שגאָה, דעם האָט געברענגט אַלעס. [ואתי שפיר הלשון "רוגזו" של יוסף].

עה

[ומה שלא נאמר קפץ עליו "צפרו" של יוסף, כי לדרכינו אין הכוונה שהיה לו צער ולא שלווה. אלא אדרבה הכוונה ומרוגזו של יוסף הגיע לבסוף אל השלוה שביקש, ועל כן לא נאות לומר בזה לשון "צער", ולכן לא נקטו לשון "צער" של יוסף].

עו

הקדמה לאופן שני ביישוב קושיא ו

בביאור המדרש: ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם

קען 'נאך' זיין [בביאור המדרש למה ויִשְׁנאוּ אתו, כדי שיקרע הים לפניהם].

[בהקדם לבאר וואס] ס'שטייט, דער מדרש זאגט^{מג} [בפסוק] הִים רָאָה וַיִּנָּס (תהלים קיד, ג),

מה ראה, ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם.

עז

כבר התנה הקב"ה תנאי עם הים בשעת בריאת העולם שיקרע לפני ישראל. אבל התנאי היה רק כשיגיע הזמן, והים היה יכול לטעון שכיון שלא היו במצרים ת' שנה, עדיין לא הגיע הזמן שיקרע הים. וכמו שמצינו שחירצו על זה כי שאר הגליות משלימין שעבוד מצרים, וא"כ מוכח שלא נשלם חשבון ת' שנה

וואָרן לעולם איז דאָך אַזוי, ס'איז געווען תנאי התנה הקדוש ברוך הוא עם הִים [בשעת בריאת העולם, שיהא נקרע הים לפני ישראל]^{מד}.

אַבער דער תנאי איז דאָך געווען אויף ווען 'די צייט' איז [בסוף ארבע מאות שנה], צום סוף איז מען דאָך אַרויסגעגאַנגען 'פאר' דער צייט זענען זיי דאָך אַרויסגעגאַנגען,

הנגזרת עליו, זהו גופא הוא הסיבה שעל ידי התנגדותו מסבב עליו הטובה שהוא קיום גזירותיו יתברך. כמו שאמרו (שבת קט). ביוסף מוקיר שבתא, שגזר הקב"ה שכל הונן של הגמון אחד יתגלגל אחר כך ליוסף מוקיר שבתא, ולולא זאת שההגמון היה רואה זאת באצטגנינות שלו, ועשה על ידי זה כל תחבולות להנצל מזה, לא היה באפשרי מדרך הטבע להתגלגל הדבר להתקיים גזירת הקב"ה, רק הסיבה לזה היתה מה שההגמון ראה זאת מתחילה, ורצה לשמור נפשו מזה, וקנה מכל נכסיו אבן טובה אחת, ונזרקה לים, ועל ידי זה נתגלגל הדבר שתבוא אבן הזאת ליוסף הנ"ל. וכמו כן בענין מכירת יוסף, אשר גזר אומר כביכול שיוסף יהיה מלך במצרים, והסיבה לזה אשר חלם וקנאו בו אחיו, שאמרו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, ורצו לעשות כל תחבולות שלא ימלוך, על ידי זה' מכוהרו למצרים, וזו היתה הסיבה בעצמותה שעל ידי זה יתקיימו חלומותיו, שנעשה מלך עליהם.

נמצא הסיבה המתנגדת שהיא יום רָעָה חלילה, היא המביאה לידי הטובה הנגזרת עליו. וכבר אמרו ז"ל (מגילה ג). אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי. וזהו פירוש ביום טובה היה בטוב, וביום רָעָה רָאָה, היינו אשר תיכף ביום רָעָה שהיא סיבת הטובה הבאה, צריך האדם להרגיש צמיחת הטובה, כי מזליה חזי, גַם אֵת זֶה לְעֵמֶת זֶה עֲשֵׂה הָאֱלֹקִים, היינו שהקב"ה יבצע מעשהו דווקא על ידי דבר המתנגד לעומת זה.

והנה יעקב קודם שקנאו בו אחיו, ולא היתה עדיין התחלת הסיבה של יום רָעָה, להצמיח על ידי זה הטובה, על כן לא הרגיש אז בנפשו צמיחת הטובה. אבל כאשר אחזו אחיו קנאה עליו, שפיר היה וביום רָעָה רָאָה כנ"ל, אזי התחיל יעקב להרגיש בנפשו צמיחת הטובה, ומזליה חזי. וזהו וַיִּקְנאוּ בו אָחָיו, ואז דייקא וַאֲבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר. - [ועיין עוד שם (באת ט) באופן אחר הקרוב לזה].

^{מב} מדרש פליאה, הובא בישמח משה, ועוד.

^{מד} כמבואר בבראשית רבה (ה, ה): אמר רבי יוחנן, תנאין התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל, הדא הוא דכתיב (בשלח יד, כו) וַיִּשָּׁב הִים לְאִיתָנוּ, לְתַנּוּא שֶׁתִּהְיֶה עִמּוֹ. א"ר ירמיה בן אלעזר, לא עם הים בלבד התנה הקב"ה, אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית, הה"ד (ישעי' מה, יב) אֲנִי יְדִי נָטוּ שְׁמַיִם וְכָל צְבָאָם צִוִּיתִי, צִוִּיתִי אֶת הַיָּם שִׁיחִיה נִקְרַע לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל, צִוִּיתִי אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ שִׁיִּשְׁתַּקּוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְכוּ', צִוִּיתִי אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ שִׁיעֲמָדוּ לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכוּ', צִוִּיתִי אֶת הָעוֹרֵבִים שִׁיכַלְכֹּלוּ אֶת אֱלֹהֵיהוּ וְכוּ', צִוִּיתִי אֶת הָאֹרֶר שֶׁלֹּא תֵּיךְ לַחֲנִינִיה מִיִּשְׁאֵל וְעוֹזִיה, צִוִּיתִי אֶת הָאֲרִיִּים שֶׁלֹּא יִזְקוּ אֶת דְּנִיָּאל, צִוִּיתִי אֶת הַשָּׁמַיִם שִׁיפְתָּחוּ לְקוֹל יִחְזַקְאֵל וְכוּ', צִוִּיתִי אֶת הַדָּג שִׁיִּקְא אֶת יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, יא) וַיֹּאמֶר ה' לְדָג וַיִּקָּא אֶת יוֹנָה.



ס'איז נישט געווען קיין אַרבע מאות שָנָה, [וסיבת היציאה היה רק] וואָרן וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַקְּמָה (שמות יב, לט), [ווייל] זיי העטן גיווען חלילה [אַריין אין שער הנו"ן, שכבר היו] אין די מ"ט שערי טומאה, מ'האָט געקאַנט פאַרפאַלן ווערן. אַזוי ווי ס'איז ידוע אַזוי ווי ס'שטייט שוין. און די אַנדערע גלוח'ער זענען מְשֻׁלִּים צו זיין [הארבע מאות שנה], איז דאָך אַינס פון די תירוצים [על מה שיצאו קודם הזמן של ת' שנה].

עח

על כל פנים דער ים האָט געהאַט אַ טענה [שעדיין לא הגיע הזמן לזה].

עט

אבל באמת יש על זה תירוצים אחרים, דחשבינ' ת' שנה משנולד יצחק, או דקושי השעבוד השלים החשבון בזמן קצר, וא"כ שפיר כבר נשלם החשבון והגיע הזמן של קריעת ים סוף. אמנם הדבר תלוי באיזה תירוץ ננקוט, וזה תלוי לפי הוכחות והעונות של ישראל כמבואר בדברי חיים, ולכן עדיין היה מקום להים למעון שלא הגיע עדיין הזמן של קריעת ים סוף

ס'איז דאָך אָבער דאָ אַנדערע תירוצים [על מה שיצאו לאחר רד"ו שנה]. א [אז ס'האָט זיך נאָך אָנגעהויבן [חשבון ת' שנה] משנולד יצחק^מ, ב] און [אז] דער קושי השעבוד האָט מְשֻׁלִּים געווען [ידעם קץ]^מ.

פ

אַזוי ווי דער דברי חיים זאָגט^מ, ווען מ'העט נישט גיווען געזינדיגט העט מען גיווען געקאַנט בלייבן ביי 'ענע' תירוצים, [ולא היו צריכין להשלים בשאר מלכיות]. און ווייל זיי האָבן געזינדיגט, איז אַ קטרוג, מוז מען זיין ביי די אַנדערע מְלָכִיּוֹת'ער [להשלים השעבוד, וכתירון הוא דלעיל]. אַזוי זאָגט דער דברי חיים.

פא

אָבער על כל פנים דער ים האָט געהאַט אַ טענה.

^מ כמבואר ברש"י לך (טו, יג), ועוד.

^מ כמבואר ביפה תואר (שמות רבה טו, א), ובפרשת דרכים (דרוש ה).

^מ עיין בזה בדברי חיים פרשת בא (ד"ה בפסוק ומושב בני ישראל), ובדרושים לפסח (בדרוש הראשון). וז"ל בדרושי פסח: מבואר בספרים שכל תכלית ישראל בגלות מצרים להסיר הסיגים להיות כסף מזוקק בנ"י אומה שלימה, לתקן חטא הדורות הקודמין דור המבול והפלגה, כאשר התחיל אבינו אברהם ע"ה לתקן ובחר הקב"ה בזרעו אחריו, והבטיחו לתת להם ארץ חמדה ולהיותם בתכלית התיקון השלימות היותר גאון אשר אנו מקוים לזה, תכלית הבריאה מאז ומקדם כמו שעלה במחשבתו יתברך וכו', כמבואר בשם האר"י ז"ל. אך מחמת שלא תקנו ככל הצורך וכו', וראה הקב"ה שח"ו אם ישתהו עוד במצרים ישקעו ח"ו, לזה מיהר הקב"ה הקץ למען שמו הגדול (ש, ט), ומיהר להוציאם משם בחזק יד לקחת לו גוי מְקָרֵב גוי (ואחזק ד, וכו') שהיה הקטרוג גדול מה נשתנו אלו מאלו (ילקוט שמעוני רמז ורל), והקב"ה זכר ברית אבותינו להוציאם משם, ונגלה בכבוד שכינתו עליהם, ונתן להם מצות פסח ומילה, מחמת גודל אור גילוי שכינתו יתברך נתעוררו נשמתם בדביקות רב ונפלא, עד שכמעט יצאה נשמתם מחמת גודל האהבה, ונתעלו מתחתית המדרגה, כמאה"כ (יתרו יט, ד) אָתָם רָאִיתָם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם [וְאֵשָׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים] וְאָבֵא אֶתְכֶם אֵלַי, היינו שמתוך עומק נתעלו עד רום המעלות.

והנה באמת אף שהיה להם להיות במצרים ת"ל שנים, חישוב הקב"ה הקץ על ידי קישוי השעבוד וריבוי העם (כמובא בפרשת דרכים שם) להשלים המנין ת"ל שנים, כדי שלא להשתקע שם ח"ו. ובאמת כתב האר"י הקדוש ז"ל שלזה באו שארי הגליות, להשלים המנין השנים עדי יתקנו בתכלית התיקון הראוי. אך באמת אם לא חטאו עוד אחר יציאתן ממצרים לא היו צריכין להגלות, והיו מתוקנים בחשבון הזה שחשב הקב"ה קישוי השעבוד וריבוי העם כנ"ל, אך מחמת חטאם נתעורר עליהם הקטרוג שלא השלימו החשבון השנים.



פב

אמנם ממה שראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם, מזה יש ראייה לנקוט כהתירוצים שכבר נשלם החשבון של ארבע מאות שנה. שהרי בהסתחת הרכוש נאמר וַעֲבָדוּם וַעֲנֵנו אֲתָם "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" וגו' ורק "וְאַחֲרֵי כֵן" יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל.

ס'איז אָבער געווען אַ ראייה אַז ס'האָט געקאָנט זיין די ערשטע תירוצים [לחשוב משנולד יצחק, והשלמת קושי השעבוד].

ווייל ס'שטייט (לך טו, יג-יד) [וַעֲבָדוּם וַעֲנֵנו אֲתָם "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה"] וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי "וְאַחֲרֵי כֵן" יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל, [אז ס'וועט זיין] די אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, און נאָר "דערנאָך" [יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל].

זעט דאָך אויס [אז מ'נעמט אָן ווי דער תירוץ] אַז איך רעכנן משנולד יצחק, וואָרן דער רכוש גדול שטייט דאָך הערשט דערנאָך, "וְאַחֲרֵי כֵן". איז דאָך אַ ראייה פונעם "רכוש" אַז ס'איז שוין "נאָך אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה".

פג

וממילא מובן דברי המדרש, הִיָּם רָאָה וַיָּנֶס, כשראה ישראל באים "ורכוש מצרים" בידם

איבערדעם [זאָגט דער מדרש] הִיָּם רָאָה וַיָּנֶס, רָאָה עַר הָאָט געזען ישראל באים "ורכוש מצרים בידם". [ולכן נקרא לפניהם, כי מזה ראה שכבר הגיע הזמן].

פד

עוד הקדמה לאופן שני בישוב קושיא ו לכאורה לא היה "רכוש מצרים בידם", שהרי נטלו רק בדרך השאָלָה

נאָר דער אָמֶת, לכאורה זענען זיי דאָך נאָכנישט אַרויס מיטן רכוש ["בידם", שהרי] ס'איז דאָך נאָר געווען 'געליגן'^{מב}, מ'האָט דאָך עס נאָר גענומען [בהשאלה] און ס'איז געווען בדרך שאלה.

פה

ובאור החיים הק' חתר למצוא טעם למה באמת צוה הקב"ה לשאול מהם בדרך השאָלָה, ולא בדרך מתנה. דבודאי הם היו מוכנים ליתן אף בדרך מתנה, וכמו שאמרו טול שְׁנֵים וְצֵא

מ'פרעגט טאָקע די קשיא, דער אור החיים הקדוש^{מט} פלאָגט זיך [דערויף], פאַרוואָס ס'איז אַזוי געווען, דער בורא כל עולמים [האָט אַזוי געהייסן, און] מ'האָט געמאַכט ס'זאָל זיין אַ טַעֲנָה [להחזיר]¹, און אפשר גאָר אַז חלילה ס'זאָל זיין אַ חילול השם, אַז מ'האָט 'געליגן' און מ'גייט נישט אָפּ. און ווען מ'בעט ביי זיי דעמאָלטס [שיתנו בדרך "מתנה"] העטן זיי דען נישט [וגעעבן]? זיי האָבן דאָך אַזוי אויך געזאָגט טול שְׁנֵים וְצֵא^{נא}.

^{מב} פירוש: געלייעט, געבאָרגט.

^{מט} עיין זה באורך באור החיים הק' פרשת שמות (ג, יח). ועיין עוד שם בפרשת בא (יב, לה) ובשלח (יד, ה). ועיין עוד באבן עזרא פרשת שמות (ג, כב).

¹ ועיין בגמרא סנהדרין (אז). דגם בימי אלכסנדר מוקדון עדיין היה להם תביעה על זה, עד שהשיב להם גביהה בן פסיסא שמקודם ישלמו להם שכר עבודה של כל אלו השנים.

^{נא} כמבואר ברש"י בא (יב, לו): וַיִּשְׁאַלֹּם. אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם, אתה אומר אחד, טול שְׁנֵים וְצֵא.

ומקורו במכילתא שם (פרשה יג): וְהָ' נָתַן [את חן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלֹּם]. כמשמעו, דברי רבי ישמעאל,



זיי זענען דאך דעמאלטס געווען אזוי דערשראקן, כי אָמרו כָּלְנוּ מֵתִים, וְתַחֲזֹק מִצָּרִים עַל הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ (בא יב, לג). ווען מען "בעט" (בדרך מתנה), העטן זיי דאך אויך גיווען "געגעבן". פֿאַרוואָס האָט מען געדאַרפֿט הייסן "לייען".

פז

שטייט כמה טעמים אויף דעם.
(נאָר) קען זיין (בדרך) פשוט אַ טעם אויכעט.

פז

וויס לומר הטעם בזה, דאס הוי נותנים בדרך מתנה או היה בזה החסרון מפאת כח הפועל בנפעל, כיון שהמצרים הם הנותנים. וכמובאר באגרא דכלה דרק כשהקב"ה הוא הנותן או אין חשש, אבל לא כשגויים הם הנותנים (ווייל) לעולם איז דאך (דערין א חשש פון) כח הפועל בנפעל, (דהלא) די מצריים (זענען געווען רשעים וטמאים, דלכן נקרא ארץ מצרים) עֲרֹנֹת הארץ.
אזוי ווי ער ברענגט אין אגרא דכלה²², ברענגט ער, ער איז מקובל (מרבתינו) אַז כח הפועל בנפעל, אַז דאָס געלט וואָס שטאַמט פון די וואָס זיי האָבן גאָר שלעכטע

לא הספיקו לומר השאינני עד שהוא נותן לו וכו'. רבי נתן אומר אינו צריך כך, אלא וְשֵׁאלוֹם, מה שלא שאלום היו משאילים אותם, היה אומר לו (והישראל) תן לי חפץ פלוני, והיה אומר לו (המצרי) טול לך, וְאַחֵר כִּיּוּצֵּי בור.

²² באגרא דכלה (פרשת שופטים): כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֵל מַעֲנִים וְכוּ' (שְׁמַעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן ה' אֱלֹקֶיךָ (יח, יד). יש להתבונן מהו הנתינת טעם למה שלמלה נאמר (יח, יג) תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ, ואמר לנתינת טעם כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה. ב', למה אמר "אֲשֶׁר אָתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם" דהוא מיותר. ג' אומרו וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן ה' אֱלֹקֶיךָ אינו מובן, וכבר דברו בזה כל המפרשים. – ואגב זה נדקדק עוד בהתחלת הפרשה, כִּי אָתָּה בָּא אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תִלְמַד וכו', וזה אינו מצוה התלויה בארץ ואסור גם כן בחורף לארץ.

והנראה להבין הדבר על פי קבלתינו מרבתינו כח הפועל בנפעל, ממילא ממונו ורכושו של אדם שהאדם מסגלו על ידי מעשיו, הנה יש בממון ורכושו ההוא כח הפועל, על כן נאסר לנו לפרוט מתיבת המוכסין (בבא קמא יג.), כיון שכח הפועל יש בממון ההוא, והָאָדָם הַפֶּשֶׁר יִקְחוּ לַעֲצֻמוֹ, הנה יגרום לנפשו פעולות זרות כפי כח הפועל הנפשי מבעלים הראשונים.

ועתה אם עֵינִי שָׁקַל לֹךְ תְּבִין את אשר לפניך, אשר בעינינו ראינו כמה אנשי שם אשר פיתם היצור לתבוע חלקם, והשתדלו בפרנסתם לקבל ממון מכל אדם, ונשארו אחר כך פְּלִים רִיקִים, כי הממון שסגלו מבני בלי שם דבק בם ובנפשם, וכיבתה השלהבת אש אשר בָּעָר בִּקְרִבם באהבת היוצר כל.

והנה לפי זה יהיה אסור לקבל ממון מכל אדם גם בזולת השתדלות, זה אינו, כי אם האדם אינו משתדל רק השי"ת שולח לו ממון על ידי איש פרטי, הנה מתת אלקים הוא, והשי"ת נקרא בעליו של הממון, הוא יופיע ומזמין לו את הנאות לו ולנשמתו. (ואף על פי כן ידוע מאנשי מעשה רבותינו הקדושים בעלי רוח הקודש, כאשר בא לידם איזה ממון מאנשים בלתי הגונים, לא רצו ליהנות ממנו, בכדי שלא יוקנו קנין בנפשם מכח הפועל שבקרב הממון. וכבר היה לי פתחון פה לפני רבותינו בנידון זה, ואמר לי שעל כל פנים בממון כזה בבוא לידי האדם יראה האיש המקבל שיבא לידי איש אשר לא מבני עמינו הוא) וכו'.

והנה בכאן, השי"ת נתן לישראל את כל טוב ארצות הגוים האלה, ממונם ורכושם המה יירשום, הנה יש לחוש כי כח הפועל בנפעל, ובכח הרכוש האלה טמון מדות הרעות של הגוים, הנה כאשר יהנו ישראל ממנו יש לחוש שיקנו קנין בנפשם ובעשות כמעשיהם, אבל לא כן הוא, כי ישראל יירשום ירושה ונתונה מאת השם יתברך, והשם יתברך הוא הבעלים של הרכוש.

וזה שהתחיל בִּי אָתָּה בָּא אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ, ואין זה בהשתדלותך ליקח מיד הרשעים האלה, רק השי"ת נותן לך, על כן אני מבטיחך שעל ידי זה לא תלמד לעשות כְּתוֹעֵבַת הַגּוֹיִם הָהֵם. ואחר כך מצוה בציווי, לא ימצא בך וכו'.

ואחר כך הזהיר אזהרה כוללת לכל זמן, תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ, רוצה לומר בשלימות ותמימות תהיה עם ה', שלא תשתדל, ולא תאמר הן אמת שהכל פעולה מאת ה' אבל מן הצורך גם כן בהשתדלות, וזה לא נקרא תמימות ושלימות עם ה', רק שב והכבד, והשי"ת ישלח לך את הנרצה לך, ואז תִּהְיֶה תָּמִים עִם ה', ולא יבא לך מזה פועל מגונה ח"ו מכח הפועל שבממון הנותן, כי השי"ת הוא הנותן לך, והוא הבעלים, ואין כאן בית מיחוש. ואמר לראיה על זה, כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֵל מַעֲנִים וְכוּ' (שְׁמַעוּ, וְאַתָּה לֹא



מדות [אָדער] זיי זענען עוברי רצונו יתברך, קאָן חלילה שאָדטן, [ווייל] כַּח הפּועל בַּנְפֶּעל.

פח

ער טייטשט מיט דעם [דעם פסוק] (דברים יח, יד) **כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה וְגו'** אַל מַעֲנִינִים וְאֶל קִסְמִים יִשְׁמְעוּ, וְאַתָּה לֹא כֵן, נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ.

[דלכאורה קשה] מ'האָט דאָ איבערגענומען [ארץ ישראל] פון די אַלע אומות העולם [שיש בהם] כל המדות רעות, [און] דאָס קאָן חלילה שאָדטן.

[נאָר] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט ניין, [וְאַתָּה לֹא כֵן], ס'וועט דיר נישט שאָדטן, ווייל נישט 'זיי' זענען די נותנים, נאָר 'הקדוש ברוך הוא' איז דער נותן, נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ, אַז ס'איז אַזוי מן השמים, און 'הקדוש ברוך הוא' גיט עס. אַזוי טייטשט ער אין אגרא דכלה.

פט

ואף שבאמת גם כאן נסתבב הנתינה מהקב"ה שצוה כן ונתן חן לישראל בעיני הים להשאלם, אבל יותר טוב הוא כשלא היה הרכוש מצרים בדרך נתינה רק בדרך השאלה, וישראל קנו אותו בקנין רק לאחר שמתו המצריים על הים, דאז נעשו שלהם מאיליו, וכשהרשעים כבר מתו שוב אודא לא כח הפועל שלהם [ובאמת תירוצן זה שייך גם ברכוש מצרים, כי הקב"ה הוא הנותן להם ולא המצריים, שהרי גם אז היה הכל על ידי נסים "מן השמים"].

אַבער [נאָך] בעסער איז נאָך קען זיין, ביי די מצריים [שהם] עָרְוֹת הארץ איז נאָך געווען נאָך אַן עֶצָה.

וואָרן ביים ים זענען דאָך די אַלע [מצריים] שוין נישט געווען אויף 'דעם' עולם, [וממילא] האָט זיך אויפגעהערט זייער פֿח.

צ

וכדמצינו אף להלכה דיש חילוק בין מחיים ללאחר מיתה, לענין חֲזָקָה רכל מה שביד האדם הוא שלו, וכרביאור החוות דעת

אפילו על פי הלכה זאָגט אויכעט דער חוות דעת אין תורת גיטין²² פאָרוואָס מ'זאָגט נישט חֲזָקָה [דמה שביד אדם שלו הוא, ולא מתירין עגונה בסימני כלים ובגדים] .. ווייל מ'איז חייש לְשִׁאִילָה, ביי סימני כלים [ובגדים הנמצאים על המת].

כן, וזה הוא מפני כי נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ, ולא ירע לך הכח הפועל מבעלים הראשונים, כי השי"ת הוא הבעלים, והוא דבר נחמד.

ולא תשאל על זה, הנה לפי זה אסור להשתדל בשום משא ומתן בחרישה וקצירה. זה אינו, כי נצטוינו על זה, כראות האדם שהשי"ת מזמין לו משא ומתן שדות וכרמים, הנה זה חפץ הבורא ומתת אלקים, הנה השתדלותו הוא בחפץ הבורא, אבל להוסיף בהשתדלות אין זה טוב, רק עשה והצלח במתת אלקים. והדברים ארוכים יובנו למשכילים.

²² בתורת גיטין לא מצאנו כעת. אבל מצאנו כן בספרו קהלת יעקב (על שו"ע אה"ע סימן יז, סעיף כד), וכ"ה גם בשו"ת רבינו יעקב מליסא (סימן לו, ד"ה ומ"ש מעכ"ת דמה"ת ניהוש לשאלה) שי"ל לאחרונה. וע"ע בספרו נתיבות המשפט (על שו"ע ח"מ סימן סב, ביאורים ס"ק ט).

וז"ל בקהלת יעקב שם: דחיישין לשאלה וכו'. והנה לכאורה קשיא על זה היכא ניהוש לשאלה בנמצא מת, הא כתב הרמב"ן (בפרק האשה שלום יבמות קטז. במלחמות) וכן הוא בנימוקי יוסף (שם) דלכך לא חיישין לנפילה ופקדון גבי חבי בר מנא אף דשיכחי טובא, משום דאמרין כאן נמצא כהי, אם כן גם כאן קשיא למה ניהוש לשאלה ולא נימא כאן נמצא כאן היה.



זאָגט ער, ווייל די חזקה [שאמרו] אַז כל מה שביד האדם הוא שלו^י, און איך בין נישט חייש לשאילה, אַ חזקה אַז שְׁלוֹ, [דאָס] איז נאָר [כל זמן שהוא] בחיים.
אַבער לאחר מיתה האָט ער קיין חזקה נישט, וואָרן ווער זאָגט ס'איז זיין. איז נישטאָ קיין חזקה.

צא

ולבן לענין כח הפועל בנפעל, אצל "ביות הים"
לא היה חשש, כיון שכבר מתו המצריים

ממילא ביי די מצריים [איז דאָך לבסוף געווען] וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵעַל שַׁפַּת הַיָּם [בשלח יד, ל), האָט זיך שוין אויפגעהערט זייער כח].
כח הפועל בנפעל איז נאָר ווילאנג זיי זענען פֿעולִם.

צב

קאָן זיין פֿאַרדעם האָט מען עס געהייסן נעמען "בשאלה", ביז זיי וועלן קומען צום ים.

אַבער דערנאָכדעם [כשמתו על הים], האָט מען עס שוין געמעגט מחזיק זיין מיט אַ [קנין] "חזקה", די ביזת הים. [ולא נטלוהו בדרך שאלה, אלא בדרך קנין].

צג

וכן לענין "ביות מצרים", כיון שנמלום רק בדרך שאלה, ולאחר שמתו המצריים
קנו אותה בקנין דחוקה, שוב לא היה החשש רכח הפועל בנפעל גם בזה

און אפילו ביזת מצרים, קען זיין איז אויך געווען פון די זעלבע [מצריים שמתו אחר כך בים], טאָקע די וואָס זענען געקומען [אל הים ורדפו אחר ישראל].
וואָרן ס'שטייט דאָך^י [במדרש על הפסוק וַיִּהְיֶה לָבָב פְּרָעָה אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי שְׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדֵינוּ [בשלח יד, ה), שאמר פרעה להמצריים] לְקִינֵנוּ, וְנִטְלוּ אֶת מְמוֹנֵינוּ.

ווער קשיא, נימא חזקה כל מה שיש ביד אדם הוא שלו בדברים שאין עשויין להשאל ולהשכיר. אחר כך מצאתי שהרב בעל נודע ביהודה [מהדור"ק אה"ע סימן מג] הרגיש בזה.

לכן נראה לענ"ד לתרץ הני תרי קושיות, דתוספות בבא מציעא (דף ה:) בסוגיא דרכוב ומנהיג, כתב גבי רכוב לחודיה אם אינו קונה, סברא הוא דגם מוחזק לא הוי, ומיירי אפילו במקח וממכר דטוען שלקחו וקנאו בקנין גמור, מכל מקום במה שרכב עליו לא הוי מוחזק כיון דלאו קנין הוא, וכן כתב הרמב"ן בספר הזכות (כתובות פה.) גבי מלוגא דשטרא דז"ל, דדוקא גבי מטלטלין דתפיסתו קנין, דהא נקנין במסירה והגבהה, ואם כן תפיסתו כעת הוא קנין, נאמן לומר דלקוחין הוא בידו, אבל בשטר שאין נקנין במסירה לחוד, אין תפיסתו חשוב להיות מוחזק, עיין שם. אלמא דחזקה שתחת יד אדם הוא שלו לא הוי רק אם מיקרי קנין כנ"ל. אם כן הכי נמי כאן דבא הנידון לפנינו והוא מת, האיך נימא חזקה כל מה שיש ביד אדם הוא שלו, כיון דאין קנין למת ואין תפיסתו קנין, והוא הדין דלא הוי חזקה להיות מוחשב לחזקה שכל מה שיש ביד אדם הוא שלו, כנ"ל.

וכן לא שייך חזקה ד"כאן נמצא כאן היה", דהתוספות חולין דף כ"א כתבו דלא אמרינן כאן נמצא כאן היה רק כשיש שינוי מרשות לרשות, וכיון דאין אנו משנין מרשות לרשות, דכעת הוא כמונח על האבן, דלא שייך לומר כאן נמצא כאן היה כשאין משנין הדבר מרשות לרשות דהיינו מרשות האבן, דהוי כנמצא על אבן דומם ואין כאן רשות כלל, דמת הוא. וכן חזקה דכל מה שתחת יד אדם הוא שלו לא שייך כאן, וכאשר ביארתי לעיל.

^י כמובא בכמה ראשונים, וכן נפסק בשלחן ערוך חושן משפט (קלג, א).

^י במכילתא בשלח (פרשה א): וַיִּהְיֶה לָבָב פְּרָעָה וְגו'. לשעבר וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פְּרָעָה אֵלָיו עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ (בא י, ז), ועכשיו וַיִּהְיֶה לָבָב פְּרָעָה וְעֲבָדָיו וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ וְגו'. אמרו, אילו לקינו ולא שלחנו, כדאי הוא, או לא לקינו ושלחנו ולא היו נוטלין ממונינו, כדאי הוא לנו, אלא לקינו, ושלחנו, ונטלו ממונינו. משל למה הדבר דומה, לאחד שאמר לעבדו צא והבא לי דג מן השוק, יצא והביא לו דג מן השוק מבאיש, אמר לו בגזירה או תאכל הדג או תלקה מאה מכות או תתן לי מאה מנה. אמר לו הריני אוכל, התחיל לאכול, לא



זעט אויס אז גאָר טאַקע 'די' [שנטלו מהם ממונם] זענען געגאַנגען, [די] וואָס מ'האַט פון זיי 'געליגן' דאָרטן.
און דערנאָכדעם [כשמתו בים] האָט זיך אויפגעהערט, איז געווען פֿסק 'פֿחם', האָט מען זיי דעמאָלטס געוואָלט ירש'נען.

צד

[ונמצא] זיי האָבן נישט געהאַט קיין שום טענה אז מ'האַט 'פון זיי' גענומען, וואָרן ווען מ'האַט גענומען [אויף אייביג] זענען זיי שוין נישט געווען אויף דעם עולם, און דעמאָלטס [במצרים] איז נאָר געווען בשאלה, מ'האַט דאָך נאָר געזאָגט אויף דריי טאָג, און ס'איז שוין געווען זעקס טאָג, ביום השביעי. [ונמצא דלאחר ג' ימים לא היה זה אפילו בדרך "שאלה", ונמצא שלא הם הנותנים כלל].

צה

ולכן הים ראה ויגוס, דמכין שקבעו זמן השאלה לנ' ימים, ואז כבר עברו הג' ימים, וראה הים שעדיין יש בידם הרכוש, מזה ראה שכבר הגיע הזמן של קריעת ים סוף ומיתת המצריים, אשר אז ישאר הרכוש בידם באופן המועיל און [ממילא] ווען דער ים האָט געזען אזא גרויסע [דבר גדול, דאף שכבר עברו ג' ימים, און] מ'מוז עס נישט צוריקגעבן. האָט ער פאַרשטאַנען אז ס'איז געקומען די צייט אז זיי זאָלן קומען צום ים, איז געווען הַיָם רָאָה וַיֵּנָס, מה ראה ראה ישראל באים "ורכוש מצרים בידם", נו אויף וואָס אַרויף איז דאָס געווען, נאָר ווייל ס'איז געקומען דער עק [של המצריים], ס'זאָל זיין [וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם] מֵת עַל שְׁפַת הַיָּם.
[וממילא] פונעם רכוש אַליין איז געדרינגען אז דאָס האָט אַזוי געברויכט צו זיין, זיי זאָלן דאָרטן זיין, ממילא האָט זיך געשפּאַלטן דער ים.

צו

ישוב קושיא 1 - באופן שני

אלא שאכתי היה מקום לחוש משום חילול השם, שיאמרו שהכסף שייך למצרים ונטלום ישראל רק בדרך שאלה. אבל על זה יש תירוץ אחר המבואר בספרים, דבאמת כל הכסף של מצרים היה שייך ליוסף הצדיק, ומידו בא להם הרכוש, ועל כן באמת היה שייך הכל לבני ישראל ולא להמצריים
אַבער די טענה איז דאָך ווייטער [אז ס'איז] אַ חילול השם, ווי כ'האָב געפרעגט די קשיא, אַזוי ווי כ'האָב געזאָגט.

צז

אַבער לעולם, שטייען שטייט דאָך¹¹ אַ גרויסער טעם, ווייל דעס גאַנצע רכוש האָט גיהערט יוסף הצדיק'ס¹², [וכדכתוב] [יוסף הוא השליט וגו'] הוא המַשְׁבִּיר [מקץ מב, ו],

הספיק לגמור עד שאמר הריני לוקה, לקה ששים, לא הספיק לגמור עד שאמר הריני נותן מאה מנה, נמצא אוכל את הדג, ולוקה, ונותן מאה מנה. כך נעשה למצרים, לקו, ושילחו, וניטל ממונם.

¹¹ עיין להלן באות קא (והערה נט) בשם ילקוט ראובני.

ועיין בזוהר הקדוש (מקץ קצו): אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, כָּל מַה דְּעֵבֶד קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, כֻּלָּא אִיהוּ לְגַלְגָּלָא גְלָגוּלִין, בְּגִין דְּבַעֲי לְקַיָּמָא קִיּוּמָא. תָּא חֲזִי, כִּד בְּרָא קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא עֲלָמָא, אֵינִי כָּל מַה דְּאֶצְטְרִיךְ עֲלָמָא בְּקִדְמִיתָא, וְלִבְתָּר אֵינִי לִיה לְבַר נֶשׁ לְעֲלָמָא, וְאֶשְׁכַּח מְזוּנָא.

בְּגִינוּנָא דָּא, קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אָמַר לְאַבְרָהָם (לך טו, יג-יד) יְדוּעַ תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה יִרְצֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְגו', וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכּוּשׁ גָּדוֹל. כִּד אֲתָא יוֹסֵף לְאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לֹא אֶשְׁכַּח בָּהּ רְכּוּשׁ גָּדוֹל, גְּלָגַל גְּלָגוּלִין וְאֵינִי



ער האָט [אַלעס] פאַרקויפט, 'אין מצרים אליין' איז נישט געוועזן קיין כֶּסֶף וְזָהָב,¹¹ מ'איז פון איבעראַל געקומען קויפן אַל יוֹסֵף, האָט מען ביי אים געקויפט [מיט געלט] און ער האָט פאַרקויפט [עסן].
האָט ער [יוסף] דאָך קונה געווען דעם גאַנצע כֶּסֶף וְזָהָב, און דעם איז דערנאָך נִתְחַלֵּק געוואָרן אין מצרים.

צח

איז דאָס גאָר דעם געלט וואָס יוסף הצדיק האָט צוזאַמגענומען, איז דער גאַנצער רכוש [מצרים] געקומען פון 'אים', ווייל 'ער' איז געוואָרן דער מוֹשֵׁל, ער איז געוואָרן דער מֶלֶךְ.

צט

ומה שזכה יוסף בכל הכסף שבמצרים, הכל נגמר על ידי שנתא
אחיו שמכרוהו למצרים, ונתגלגל הדבר שנעשה מלך במצרים

און דאָס איז געקומען פון די שְׁנָאָה פון די אָחֵי יוֹסֵף, [דורכדעם] איז ער געוואָרן דער מֶלֶךְ.

כפֿנא על עֶלְמָא. וְכָל עֶלְמָא הָווּ מִיִּיתֵין כֶּסֶּפָּא וְזָהָבָא לְמַצְרַיִם, וְאַתְחַלִּי כָל אַרְעָא דְּמַצְרַיִם כֶּסֶּפָּא וְזָהָבָא. לְבַתְּרָא דְּאַתְחַתֵּן כֹּלָא רְכוּשָׁא גְדוּלָּה, אִייתִי יַעֲקֹב לְמַצְרַיִם. דְּהִיךְ אֶרְחֵי דְּקוּדְשָׁא בִּרְיָהּ הוּא, בְּקִדְמִיתָא בְּאַרִי (ס"א: אַקְרִי) אֶסְוֹתָא, וְלְבַתְּרָא מְחִי. כִּךְ בְּקִדְמִיתָא אֶתְקִין רְכוּשָׁא גְדוּלָּה, וְלְבַתְּרָא אִייתִי לֹון לְגִלְוֹתָא. וְעַל דָּא גִלְגַּל גִּלְגּוּלִין וְאִייתִי כֶּפֶנָּא עַל כָּל עֶלְמָא, בְּגִין דְּלִיהוּ מִיִּיתִין כֶּסֶּפָּא וְזָהָבָא כָּל עֶלְמָא לְמַצְרַיִם.
תָּא תְּחִי, בְּגִין יוֹסֵף דְּאִיהוּ צַדִּיק, אִיהִי גְרִים עוֹתִירָא כֶּסֶּפָּא וְזָהָבָא, לְנִטְלָא יִשְׂרָאֵל. כְּדִכְתִּיב (תהלים קה, לו) יוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב וְאֵין בְּשִׁבְטֵי כוֹשֵׁל. וּמִן יָדָא צַדִּיק אֶתָּא דָּא לְיִשְׂרָאֵל, וְכֹלָא לְמוֹכֵי לֹון לְעֶלְמָא דְּאַתִּי.

ועיין בשר"ך על התורה (מקץ מא, נז): וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהֶם. האוצרות שלהם שהריקבה, אותם בעצמם פתח ומכר להם, להראות גדולתו של הקב"ה שבעיניהם היתה מורקבת, וכשהיה מוכרה להם היתה מתוקנת וכו', ולזה וימכרו למצרים בדמים יקרים, כמו שאירע במים שכל המים נהפכו לדם, אפילו המים שביד ישראל כשהיה בא המצרים לשתות היה שותה דם וכשהיה לוקח בדמים היה שותה מים, גם כן כאן כשהיו נותני דמים היו לוקחים תבואה, וכשאינן נותני דמים היתה נרקבת, כדי שביאו כל הכסף ליד יוסף ויקחו אותו ישראל לקיים מה שנאמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, שאם לא כן היו הורגים אותו מחמת זלעפות רעב, אבל כשראו שכשפורעין דמים היו לוקחים תבואה ואם לאו לא, לפיכך שתקו על כורחם ולקחו בדמים יקרות.
ועיין עוד בדברי רבינו בזה במסיבה א' וישב תש"כ, ומסיבה א' וישב תשכ"ג.

¹¹ כמבואר בגמרא פסחים (קט"ז): אמר רב יהודה אמר שמואל, כל כסף וזהב שבעולם יוסף לקטו והביאו למצרים, שנאמר (ויגש מז, יד) וַיִּלְכֹּט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא [בארץ מצרים ובארץ כנען], אין לי אלא שבארץ מצרים ושבארץ כנען, בשאר ארצות מנין, תלמוד לומר (שם מא, נז) כָּל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרִימָה [לשבר אל יוסף]. וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמחן, שנאמר (בא יכ, לו) וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם, רב אסי אמר עשאוה כמצודה זו שאין בה דָּגָן, רבי שמעון אמר כמצולה שאין בה דָּגִים.

¹² כדכתיב בסוף פרשת ויגש (טו, טז-יז): וַיָּתֵם הַכֶּסֶף מֵאָרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאָרֶץ כְּנָעַן וגו' וַיֵּאמֶר יוֹסֵף הֲבִיּוּ מִקְנֵיכֶם וגו'. וַיְבִיאוּ אֶת מִקְנֵיהֶם אֶל יוֹסֵף וגו' וַיָּבִאוּ אֵלָיו בְּשֵׁנָה הַשְּׁנִית וַיֵּאמְרוּ לוֹ לֹא נִכְחַד מֵאֲדֹנֵי כִי אִם תֵּם הַכֶּסֶף וּמִקְנָה הַבְּהֵמָה אֶל אֲדֹנֵי וגו' קָנָה אֲתָנוּ וְאֵת אֲמֻתָּנוּ בְּלֶחֶם יוֹסֵף. וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת כָּל אֲדֹמַת מִצְרַיִם וגו'.

ועיין עוד בשר"ך על התורה (ויגש מז, טז): הוגד לי בחלום, שאת הכסף מארץ מצרים, כדי שלא יהיה להם כסף, כדי שלא יקנו בני ישראל וישאו ויתנו בהם ויעשו סחורתם, ויקשה עליהם יציאתם מאחר שלקחום בדמים, אם כשהיו בחנם רדפו אחריהם, כל שכן כשהיו קונים בדמים. וגם תם הכסף כדי שיקנה אותם לעבדים, כמו שאמרו קנה אתנו, וכן אמר יוסף הן קניתי אתכם היום וגו', כדי שיהיו עבדים ולא ישתעבדו בישראל, ולזה אמר (תהי, כב) [אשר הוצאתיך מארץ מצרים] מבית עֲבָדִים, וכן הוא אומר (איכה ה, ח) עֲבָדִים מָשְׁלוּ כְּנוּ פֶרֶק אֵין מִיָּדָם וכו'. ולזה אמר הן קניתי אתכם היום, אתם קנוים לי, ואין העבד משתעבד באדון, אבל אֲדֹמַתְכֶם לִפְרָעָה.

ובתפארת יהונתן (סוף פרשת ויגש): וַיִּשְׁלַחֲנִי אֱלֹקִים לִפְנֵיכֶם וכו' לִפְלִיטָה גְדוֹלָה (ויגש מז, טז) וכו'. כי יקוים על ידי יוסף שיצאו ברכוש גדול, כי יוסף על ידי הרעב לקח כל כסף משאר ארצות, והכל לקחו ישראל ממצרים, כנודע.



ק

ואתִי שפִּיר דברי המדרש, דעל ידו וַיִּשְׁנָאוּ אֹתוֹ, נתגלגל התדבר שיקרע הים לפני ישראל היצט ממילא פֶּאֶרְשִׁיטִי מֵעַן [דעם מדרש], לִמָּה וַיִּשְׁנָאוּ אֹתוֹ, כְּדִי שִׁיקְרַע הִים לִפְנֵיהֶם.

קא

שהרי הים נקרע כשראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם, ולולא שיוסף זכה בכל הכסף של מצרים, היו נמנעים ישראל מליקח הרכוש כדי שלא יהיה חילול השם בדבר, ונמצא שהכל נסתבב על ידי מעשה מכירת יוסף וואָרן קריעת ים סוף איז דאָךְ געווען ווייל ראה ישראל באים "ורכוש מצרים בידם." [און] מ'העט זיך דאָס נישט גיווען געטרויעט צו נעמען, [ווייל] ס'איז דאָךְ לכאורה כנגד הלכה [כיון שהיה רק בדרך שאלה]. איז דאָךְ נאָר אַזוי ווי זיי ענטפערן דעם תירוץ - ס'שטייט נאָךְ אין די פריעריגע ספרים, דער ילקוט ראובני ברענגט עס אויך נאָךְ^ט, ס'שטייט נאָךְ אין די קדמונים^פ, - ווייל דאָס האָט גיקערט צו יוסף הצדיק.

קב

ממילא איבערדעם איז רעכט. דער ים האָט זיך געשפּאַלטן וועגן רכוש מצרים, און דאָס איז געווען [לפי שיוסף המלך וילקט את כל הכסף אשר במצרים]. ווען ער איז נישט קיין מַלְךְ, העט דאָךְ נישט געווען דער רכוש, העט דאָךְ נישט גיווען געווען דער הִים רָאָה וַיִּנָּס. - [לויט סיי] וואָס פֶּאֶר אַ פֶּשֶׁט מ'וועט זאָגן [בדברי המדרש], וואָרן ס'איז דאָ פֶּשֶׁטִים שונים אויף דעם הִים רָאָה וַיִּנָּס ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם, [איז] על כל פנים אַזוי שטייט דאָךְ אין מדרש, אַז ס'איז געווען דורכן רכוש האָט ער זיך געשפּאַלטן. - און דעם רכוש האָט מען באַקומען דורך יוסף הצדיק, וואָס איז געוואָרן אַ מלך. און ער איז נאָר געוואָרן אַ מלך [נאָר] דורכדעם ווייל ס'איז געווען וַיִּקְנָאוּ בוֹ אֲחָיו, און מ'האָט אים פֶּאֶרְקויפט דורך די שְׁנָאָה, און מ'האָט אים פֶּאֶרְקויפט קיין מצרים, מיט גלגולי סִיבוֹת.

קג

איבערדעם איז רעכט. לִמָּה וַיִּשְׁנָאוּ אֹתוֹ, כְּדִי שִׁיקְרַע הִים לִפְנֵיהֶם.

^ט בילקוט ראובני פרשת לך (אות קכח): גם אֶת הַגִּי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ בֶן אֲנָכִי (לך טו, יד) וכו'. הקב"ה הבטיח את אברהם וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכּוּשׁ גָּדוֹל (שם). הנה כשבא יוסף למצרים לא היה שם רכוש גדול, לכן הביא הקב"ה רעב למצרים, וכל כסף וזהב שאסף יוסף בעבור התבואה היה לצורך לישראל, כדי שיצאו בְּרִכּוּשׁ גָּדוֹל. מדרש. ובילקוט ראובני פרשת מקץ (אות מב): כשבא יוסף למצרים לא היה שם רכוש גדול, והקב"ה הבטיח לאברהם וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכּוּשׁ גָּדוֹל, לכן הביא הקב"ה רעב לעולם וכל כסף וכל זהב שאסף יוסף בעד התבואה היה לצורך ישראל שיצאו ברכוש גדול. מ' זוהר עמוד תל"ז.

ועיין עוד בילקוט ראובני פרשת בא (אות פח): וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב וְאֵין בְּשִׁבְטֵי כוֹשֵׁל וְגו' (תהלים קה, לו). על ידי יוסף שהיה צדיק ולא חטא בפוטופרע, זכו ישראל ליצא ברכוש רב, וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב מאחר שאין בְּשִׁבְטֵי כוֹשֵׁל. זוהר פרשת ויגש (צ"ל מקץ, דף קצו. והובא לעיל בהערה נו).
^פ ועיין עוד לעיל בהערה נו.

[ווייל פון] די שְׁנָאָה איז געווען דער פועל יוצא, וואָס דער רכוש גדול איז אַרויסגעקומען, [ועבור זה נקרא הים].

קד

איז דאָס נוֹרָא עֲלִילָה^{סא} [על בני אדם] (תהלים סו, ה).
וְעָשָׂה לוֹ כְּתֻנַּת פָּסִים, פֶּסֶם יָם [שנחלק הים], ווי דער מדרש דרש'נט.
אלעס איז הָא בְּהָא תְּלִיא, ס'האָט זיך אַלעס געצויגן אינאיינעם, די שְׁנָאָה, און די גלגולי סיבות [האיך שירדו למצרים].
דאָס האָט געברענגט דעם אַז ס'איז געוואָרן קריעת ים סוף.

קה

סיום התורה

נאָר טאַקע אַזוי ווי פריער [דערמאנט], וואָס איך האָב דאָ אָנגעהויבן אַז ס'איז געווען [ביוסף הצדיק] עֲלִי עֵין. דורכדעם האָט מען 'געזען' דעם רְכוּשׁ מִצְרַיִם, און די יְשׁוּעָה פון אידן איז 'אַזוי' געקומען [מיט אַן 'התגלות'].
[און] ווען דער בורא כל עולמים וועט העלפן אַזוי אויך אויף לעתיד, פון דעם וועט זיך אויסלאָזן, פון דעם וועט זיין דער שְׁלוֹת יִשְׂרָאֵל.
[אַזוי ווי ס'איז געווען ווען] ביקש יעקב לישב בשלוה, איז אויך געווען קפץ עליו רוגזו של יוסף, דורך רוגזו של יוסף איז געווען דער פועל יוצא [דערפון] אַז אידן זענען צוגעקומען צו שְׁלוֹה. ווייל ווילאנג יוסף הצדיק איז געווען, האָט גאַרנישט געקענט זיין קיין שעבוד אויף אידן, ווייל ער איז דאָך געווען דער מלך. אפילו אין די [חשבון השנים של] גזירת השעבוד באָרַךְ לֹא לָהֶם, [אַבער ווילאנג] יוסף הצדיק איז געווען דער מלך איז געווען שְׁלוֹת יִשְׂרָאֵל.
איבערדעם [בעת שהיה יוסף אצל פוטיפר] האָט דאָ יוסף אויך שוין מִתְפַּלֵּל געווען חֲרַפַּת נָבֵל אֶל תְּשִׁימָנִי, אַזוי ווי דער מדרש זאָגט דאָ פריער [בפסוק] חֲטָאוּ הַמִּשְׁקָה וְהָאוֹפֶה, זה שאמר הכתוב מִכָּל פְּשָׁעֵי הַצִּילָנִי חֲרַפַּת נָבֵל אֶל תְּשִׁימָנִי.

^{סא} כמובא פסוק זה בדברי הבראשית רבה (פד, ח) שהזכיר רבינו לעיל באות י (והועתק בהערה ד).

וכמבואר עיני זה באורך בתנחומא בפרשתן (סימן ד): יוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה (לט, א). זה שאמר הכתוב לְכוּ חֲזוּ מַפְעָלוֹת אֱלֹקִים נוֹרָא עֲלִילָה על בני אדם. אמר רבי יהושע בן קרחה, אף הנוראות שאתה מביא עלינו, בעלילה אַתְּ מביא. בא וראה כשברא הקב"ה את העולם מיום הראשון ברא מלאך המות וכו', ואדם נברא בששי, ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם וכו', הָיָה נוֹרָא עֲלִילָה על בני אדם. וכן אתה מוצא שאמר לו הקב"ה למשה וכו', וכיון שאמר להם שמעו נא המורים (חקת כ, י) אמר לו הקב"ה (שם, יב) לכן לא תביאו את הקהל הזה, הָיָה נוֹרָא עֲלִילָה.

וכן הוא אומר ביוסף, ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם, ע"י לשון של ארגמן שעשה לו כתונת פסים נכתב עליו ד' אונאות, פסים [ר"ת] פ' פוטיפר ס' סוחרים י' ישמעאלים מ' מדינים, בשביל כתונת פסים גרם לכל השבטים לירד למצרים. ואמר רבי יודן, היה הקב"ה מבקש לקיים גזירת ידוע תדע והביא עלילה לכל דברים אלו, כדי שיאהב יעקב את יוסף, וישנאוהו אחיו, וימכרו אותו לישמעאלים ויורידוהו למצרים, וישמע יעקב שיוסף חי במצרים, וירד עם השבטים וישתעבדו שם. הָיָה יוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה, אל תקרי הוֹרֵד אלא הוֹרִיד את אביו והשבטים למצרים. אמר רבי תנחומא, למה הדבר דומה, לפרה שמבקשין ליתן עול בצוארה, והיא מונעת העול מן צוארה, מה עשו, נטלו את בנה מאחריה ומשכו אותה לאותו מקום שמבקשין בו לחרוש, והיה העגל גועה, שמעה הפרה בנה גועה, הלכה שלא בטובתה בשביל בנה. כך הקב"ה היה מבקש לקיים גזירת ידוע תדע, והביא עלילה לכל אלו הדברים, וירדו למצרים, ופרעו את השטר, לכן נאמר יוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה, הָיָה נוֹרָא עֲלִילָה.



קו

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

'אידן' זאלן נְתַקְרַב ווערן צו דער קְדוּשָׁה.

ס'זאל זיין עָלֵי עֵינֵינוּ.

מ'זאל מיר די זְכִיָּה האָבן [מ'זאל 'זען' מיט די אויגן].

בעווננו הרבים איז די גרויסע הַסְתָּרָה, וואָס ס'איז נאָך קיינמאל נישט געווען,

[אשר על זה נאמר] וְאֶנְכִי הַסְתֵּר אֶסְתִּיר פָּנַי (וילך לא, יח).

ס'איז נאָך קיינמאל נישט געווען אזוי ווי אין די לעצטע טעג, אין דעם עיקבא

דְּמִשְׁיחָא, אין דעם שווערסטן זמן, די געוואלדיגע הַסְתָּרָה.

דער בורא כל עולמים יְרַחֵם עַל עַמּוֹ.

[אז] ס'זאל שוין זיין, מ'זאל מיר זוכה זיין [שיתקיים מאמר הכתוב] (צפני' ג, כ) 'לְעֵינֵיכֶם'

אָמַר ה' סב.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו 'זען' יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, - דער אייבירשטער זאל העלפן, -

בהתרוממות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו

אמן.

